

HOOFSUK 2

DIE VERSKYNSEL VAN DIVERSITEIT IS HISTORIES 'N UNIVERSELE EN PLAASLIKE WERKLIKHEID

1. INLEIDING

Biodiversiteit word toenemend as 'n uitdagende sowel as verrykende natuurwetenskaplike verskynsel aanvaar en beleef. Meer kennis oor byvoorbeeld unieke spesies en ingewikkelde ekosisteme maak geweldig baie energie los rondom die waardering, bestudering en bestuur van die voortbestaan van sodanige natuurverskynsels. Simbiose waarin diversiteit nie net erken word nie maar ook tot sy reg kom, open verrassende moontlikhede vir die oorlewing en florering van die aarde. Ten spyte van 'n sogenaamde ontploffing in die benutting van natuurlike hulpbronne en die groter wordende druk daarop, is regerings- en private inisiatiewe by wyse van verskillende programme toenemend betrokke by die herwaardering en bevordering van multidimensionele vorme van lewe. Hiervan is die stigting en instandhouding van organisasies soos Saites en talle ander 'n sprekende bewys. Daar bestaan waarskynlik geen dissipline waar daar nie van verskeidenheid en selfs teenoorstaande uiterstes sprake is nie. Menslike lewe is daarom nie hiervan uitgesluit nie.

Benewens hul fisiese voorkoms verskil mense wat hul persoonlikheid, temperament, aanleg en voor- en afkeure in mindere of meerdere mate van mekaar. Geen twee mense is dieselfde nie en tree ook nie eenders op nie. Dit laat die vraag na psigologiese diversiteit ontstaan. Ten spyte van onderlinge verskille is sielkundiges dit oor die algemeen eens dat persoonlikheidsvorming die produk is van die invloed van oorerwings- en omgewingsfaktore. Alle mense is dus daaraan gebind om daaglik die werklikheid van verskeidenheid ten opsigte van hulleself en ander te hanteer.

Sosiale diversiteit is 'n ewe groot werklikheid en loop dikwels op ongemaklike kwessies uit. Vandaar sporadiese weerstandsbewegings en selfs betogings vir aangeleenthede soos menseregte en sosiale geregtigheid. 'n Mens kan vra: Waarom?

Dit is nie vergesog om die volgende afleidings ten opsigte van die verskynsel van diversiteit te waag nie:

Te oordeel aan talle etniese en politieke konflikte wêreldwyd, blyk dit asof daar wat sosiale diversiteit betref, 'n wesenlike gevaar van verwydering en selfs grootskaalse polarisasie kan bestaan. Verskil van identiteit, denke en waardes het klaarblyklik 'n verdelende invloed op sosiale groepe en stelsels ten opsigte van mekaar én onderling. Dit is baie moeilik om uiteenlopende lewenswyses en diepliggende verskille by mekaar uit te bring en simbiose te bewerkstellig.

Dit is ook duidelik dat diversiteit 'n positiewe en verrykende invloed op samelewings kan uitoefen. Mense wat nader aan mekaar beweeg, begin al hoe meer besef dat niemand die volle waarheid weet, nie al die antwoorde het nie en dus ook nie aanspraak daarop kan maak nie. Dikwels word die verrassende ontdekking gemaak dat mense, ongeag hul herkoms, omgewing, sosiale oriëntasie of identiteit tot 'n groot mate dieselfde behoeftes het en gelyksoortige ideale koester. 'n Eerlike soeke na gedeelde belange waar mense doelbewus daarop uit is om in interaksie met mekaar te tree, bring dikwels opwindende resultate en uitkomst te weeg. Te midde van verskeidenheid sit daar in baie gevalle onberekenbare ryk bronne van potensiaal en kundigheid wat aan die deur klop om ontgin en verder uitgebou te word.

Positiewe beleving van sosiale diversiteit vind egter moeilik vanself plaas. Dit wil voorkom asof daar doelbewuste regulerende prosesse in plek moet wees. In baie gevalle word die effektiewe bestuur van diversiteit as die belangrikste vereiste vir

sukses beskou. Akademici sowel as studies deur die sakesektor het egter uitgewys dat bestuur dikwels nie die gewenste uitwerking op die saamvloei van verskeidenheid het nie. Die volgende aanhaling wys dit uit:

“Managing diversity meant “integration” – truly valuing different perspectives, and establishing environments where diverse employees could contribute authentically and holistically without leaving “part of themselves” at home. However, not everyone “buys into” these concepts of diversity.’ (April & Shockley, 2007:3)

Kritici van die sogenaamde bestuursfilosofie oordeel dat diversiteit in ’n te groot mate die objek van industriële konsultante geword het wat gepreokkupeer geraak het met die problematiek van diversiteit by die werkplek.

’n Klemverskuiwing van “bestuur” na “leierskap” het egter in die laaste tyd begin posvat:

“Leadership” rather than “management” defines the future of diversity. First, it takes leadership to integrate diversity into the workplace. Valuing diversity can make it from the mission statement on the wall to the daily practice in meetings and human resource development processes, if senior leaders are willing to invest their time to encourage, champion and reward the participation of employees whose backgrounds are “non-traditional” in terms of prevailing cultural norm, or dominant consciousness, in their organisations. It also means coming to terms with the complexities that follow in the wake of diversity.

In addition, in a pluralistic world, a “one model fits all” approach to leadership is not viable. Cultural diversity, especially at the international level, forcefully nudges us to consider other models to enrich our thinking about leadership.

(April & Shockley, 2007:3)

Die paradigmas waarin mense funksioneer, is naas ander faktore sterk kultureel-religieus gevorm. Dit is op dié twee faktore, kultuur en religie waarop dié studie fokus. Daarom behoort leierskap dit na behore te hanteer. Om dit effektief te kan doen, moet daar begin word deur diversiteit te erken en te verstaan. Leiers wat hul organisasies suksesvol in die ontluikende globale omgewing wil inlei, moet deeglik moeite doen met sosiale leerprosesse ten einde die nodige uitdagende vaardighede te ontwikkel. Dit geld beslis nie net vir die industrie nie, maar veral vir breë gemeenskappe wat in 'n nuwe samelewingsomgewing bevredigend wil funksioneer. Uiteraard plaas dit enorme druk op geïkte morele sisteme wat in baie gevalle nie meer behoorlik kan stand hou teen nuwe lewenstyle en diverse oortuigings nie. Diversiteit en eenheid staan dus nie teenoor mekaar nie, maar is inderwaarheid interafhanklik.

Op 2 November 2001 tydens die Algemene Konferensie van UNESCO in Parys, Frankryk is die *Universal Declaration on Cultural Diversity* as hul beleidstuk aanvaar. Die volgende uittreksel word volledigheidshalwe aangehaal en werp besondere lig op die verskynsel ter sprake:

IDENTITY, DIVERSITY AND PLURALISM

ARTICLE 1 : CULTURAL DIVERSITY

Culture takes diverse forms across time and space. This diversity is embodied in the uniqueness and plurality of the identities of the groups and societies making up humankind. As a source of exchange, innovation and creativity, cultural diversity is as necessary for humankind as biodiversity is for nature. In this sense, it is the common heritage of humanity and should be recognized and affirmed for the benefit of present and future generations.

ARTICLE 2 : FROM CULTURAL DIVERSITY TO CULTURAL PLURALISM

In our increasingly diverse societies, it is essential to ensure harmonious interaction among people and groups with plural, varied and dynamic cultural identities as well as their willingness to live together. Policies for the inclusion and participation of all citizens are guarantees of social cohesion, the vitality of civil society and peace. Thus defined, cultural pluralism gives policy expression to the reality of cultural diversity. Indissociable from a democratic framework, cultural pluralism is conducive to cultural exchange and to the flourishing of creative capacities that sustain public life.

ARTICLE 3 : CULTURAL DIVERSITY AS A FACTOR IN DEVELOPMENT

Cultural diversity widens the range of options open to everyone; it is one of the roots of development, understood not simply in terms of economic growth, but also as a means to achieve a more satisfactory intellectual, emotional, moral and spiritual existence.

CULTURAL DIVERSITY AND HUMAN RIGHTS

ARTICLE 4 : HUMAN RIGHTS AS GUARANTEES OF CULTURAL DIVERSITY

The defence of cultural diversity is an ethical imperative, inseparable from respect for human dignity. It implies a commitment to human rights and fundamental freedoms, in particular the rights of persons belonging to minorities and those of indigenous peoples. No one may invoke

cultural diversity to infringe upon human rights guaranteed by international law, or to limit their scope.

ARTICLE 5 : CULTURAL RIGHTS AS AN ENABLING ENVIRONMENT FOR CULTURAL DIVERSITY

Cultural rights are an integral part of human rights, which are universal, indivisible and interdependent. The flourishing of creative diversity requires the full implementation of cultural rights as defined in Article 27 of the Universal Declaration of Human Rights and in Articles 13 and 15 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. All persons have therefore the right to express themselves and to create and disseminate their work in the language of their choice, and particularly in their mother tongue; all persons are entitled to quality education and training that fully respect their cultural identity; and all persons have the right to participate in the cultural life of their choice and conduct their own cultural practices, subject to respect for human rights and fundamental freedoms.

ARTICLE 6 : TOWARDS ACCESS FOR ALL TO CULTURAL DIVERSITY

While ensuring the free flow of ideas by word and image care should be exercised that all cultures can express themselves and make themselves known. Freedom of expression, media pluralism, multilingualism, equal access to art and scientific and technological knowledge, including in digital form, and the possibility for all cultures to have access to the means of expression and dissemination.

Diversiteit word by alle lewensvorme en op elke terrein van menslike bestaan en funksionering aangetref. Dié verskynsel word vervolgens in meer besonderhede bespreek.

2. DIVERSITEIT IS 'N GEGEWE GLOBALE WERKLIKHEID

2.1 GEOGRAFIESE VERSKEIDENHEID

Die planeet aarde is sedert die vroegste tye voortdurend aan die verander. Oor verskeie millenia is kontinente stadig aan die beweeg, bergreekse, riviere en valleie aan die ontwikkel en die aardkors en oseane in 'n dinamiese proses van transformasie. Aardbewings, vulkane, winde en water is saam met ander elemente en kragte besig om hieraan mee te werk. Die invloed van die son as primêre energiebron ontketen termiese invloede. Die gevolg van bogenoemde en talle ander faktore is diverse vorme van geografiese omgewings. Wisselende weersomstandighede dra by tot die vestiging van 'n komplekse verskeidenheid lewensvorme. Benewens die ses kontinente (Noord-Amerika, Suid-Amerika, Antarktika, Eurasië, Afrika en Australië) wat altesaam een miljoen vierkante kilometer beslaan, is daar drie-en-veertig groter bewoonde eilande met 'n oppervlak van ongeveer tienduisend vierkante kilometer. Hierdie onderskeiding dui op die wydste verstaan van die geografiese verskeidenheid op aarde.

(Owen, 2004 : 26)

2.2 MENSLIKE LEWE, ONTWIKKELING EN UITBREIDING

Met die koeler word van die aarde se klimaat ongeveer twee tot drie miljoen jaar gelede, het tropiese woude plek gemaak vir groot savannegebiede in sub-Sahara Afrika. Volgens argeoloë, paleontoloë en antropoloë het dit 'n gunstige omgewing geskep vir die ontwikkeling van die vroeë mensdom tussen ses en agt miljoen jaar gelede. Namate menslike vaardighede toegeneem het, het dit vir die primitiewe

mense moontlik geword om uit Afrika te beweeg (ongeveer 1,8 miljoen jaar gelede). Geleerdes is dit egter eens dat dit eers so onlangs as 100,000 tot 200,000 jaar gelede was dat mense as gevolg van hul tegniese vaardighede hulleself in ander wêrelddele gevestig het. Benewens hul tegnologiese vermoëns was dit ook hul sosiale aanpasbaarheid wat daartoe meegewerk het dat hulle in diverse habitatte kon floreer. Wat ons ontwikkelde lewenstyle sou noem, het met die totstandkoming van kuns, ritueel en simboliek ongeveer 40,000 jaar gelede ontstaan. Ná die einde van die Ystydperk omtrent 13,000 jaar gelede is die bestaan van die mens verryk met die vestiging van landboupraktyke. Hierdie ontwikkelinge het daartoe bygedra dat samelewings kon groei, verdeel, hulleself van mekaar kon onderskei en gemeenskappe, state en stede kon vorm.

Gemotiveer deur die begeerte om te ontdek, te oorwin, uit te brei en handel te dryf, het ontdekkingsreisigers nuwe wêreld betree en plekke gekarteer. Die eerste gedokumenteerde ontdekkingsekspedisie was dié van die Egiptenaar, Hannu na Arabië in 2750 v.C. Phoenesiese, Griekse, Romeinse, Chinese en Arabiese handelaars het gevolglik 'n uitgebreide netwerk tussen Oos en Wes gevestig. Aan die begin van die vyftiende eeu was talle bevolkings- en kultuurgroepe reeds gevestig, maar daar was toe nog geen konsep van 'n groter en geïntegreerde wêreld nie. Kort daarna het vaardighede ten opsigte van navigasie en skeepsbou sowel as 'n groter handelsbewussyn bygedra tot die sogenaamde Ontdekkingsseeu (Age of Discovery). Teen 1600 n.C. is die Amerikas tot die wêreldkaart toegevoeg en kolonialisering van Afrika en Asië het floreer. Australië en die eilande van die Stille Oseaan het spoedig bygekom en met die ontdekking van die Suidpool in 1911 was daar geen land meer op aarde oor waar die mens se voete nog nie getrap het nie. 'n Skamele agt-en-vyftig jaar later is die eerste tree die ruimte in gegee toe menslike voetspore in 1969 in die stof van die maan geplant is.

2.3 STAATKUNDIGE VERDELING

Van die meer as honderd-en-negentig onafhanklike state wat tans die wêreldkaart staatkundig kleur, het slegs sestig aan die begin van die twintigste eeu bestaan. So onlangs as 1950 was daar maar twee-en-tagtig. Sedertdien het die groot aandrang op selfbeskikking en die geweldige klem op demokratisering die ontstaan en ontwikkeling van nuwe state en grense bewerkstellig. Sommige gerespekteerde toekomskundiges voorspel dat dié tendens in so 'n mate gaan voortduur dat die aantal onafhanklike state binne die volgende paar dekades tot soveel as drie honderd kan groei. Die bewering word egter gemaak dat die toenemende effek van globalisasie op die ekonomieë en beter kommunikasie tussen al dié state sowel as alliansies soos die Europese Unie, beperkend op hul eiesoortige invloede inwerk.

Ná die Tweede Wêreldoorlog het talle Europese kolonies in Asië onafhanklikheid bekom. Dié proses is gedurende die 1960's in Afrika voortgesit en kring sedertdien uit na die lande in en rondom die Stille Oseaan.

Die ineenstorting van kommunisme in Oos-Europa het met die val van die Berlynse Muur in 1989 begin en so gou as 1991 met die ontbinding van die Sowjet Unie uitgewoed. In sommige gevalle was dié transformasieproses vredig, maar in ander gekenmerk deur gewapende stryd en etniese en religieuse konflik. Die Verenigde State van Amerika is tans die sogenaamde '*superpower*'. Drastiese gebeure soos die katastrofiese aanval op die Wêreld Handelsentrum in New York op 11 September 2001 en konflikte daar rondom, het oorloë en politieke herposisionering tot gevolg wat die staatkundige wêreldkaart toenemend kan beïnvloed. (Owen, 2004:42). Kort op die hakke van die VSA volg China as die grootste opkomende moondheid.

2.4 BEVOLKINGSGROEI EN ETNIESE DIVERSITEIT

Die wêreldbevolking het oor die laaste vierhonderd jaar tienvoudig toegeneem. Die vermenigvuldigingseffek bepaal egter dat die grootste groei oor die laaste paar dekades moes plaasvind. Tog het faktore soos die vestiging van suksesvolle landboupraktyke sedert 8000 v.C. en beter mediese sorg wat die 18de eeuse tegnologiese ontwaking en industrialisasie meegebring het, 'n beduidende positiewe invloed op getallegroei gehad. Die wêreldbevolking word tans op meer as ses biljoen individue geraam. Druk op die natuurlike hulpbronne het dus teen 'n enorme pas toegeneem en grootskaalse verstedeliking is 'n direkte uitvloeisel daarvan. Daar is tans twintig wêreldstede met meer as tien miljoen inwoners elk waarvan vyftien in ontwikkelende lande is. Sosiale sisteme moes nie net noodgedwonge by dié nuwe omstandighede aanpas nie, maar verkeer as gevolg daarvan onder geweldige spanning. Dit het noodwendig bepaalde invloede op menslike gedragspatrone en waardesisteme tot gevolg.

Etnisiteit dui op 'n bepaalde vorm van menslike diversiteit en die gedeelde faktor van 'n etniese eenheid is die lede daarvan se gemeenskaplike herkoms. (Waar die saak van kultuur en religie aan die orde gaan kom, sal die verskynsel van etnisiteit in meer detail hanteer word.) Herkoms het te doen met die geografiese sowel as die genealogiese erfenis van 'n betrokke individu sowel as etniese eenhede. Geskiedkundige navorsing en biologiese data soos DNA-toetsing kan relatief maklik iemand se herkoms vasstel. Dit is egter die kulturele inhoud van etniese eenhede wat vir dié studie van groter belang is. Tans sal daar slegs kennis geneem word van die ryke verskeidenheid ten opsigte van etnisiteit. Die verskynsel van inheemse volke of groepe werp betekenisvolle lig op dié onderskeiding.

Die *Illustrated World Atlas* wat in 2004 gepubliseer is, maak die volgende geselekteerde indeling om 'n idee te gee van die verspreiding van inheemse bevolkingsgroepe:

Arkties	Alaska, Kanada, Groenland, Rusland	
	Finland, Swede, Noorweë	230 000
Noord-Amerikaans	VSA, Kanada	2,5 miljoen
Sentraal-Amerikaans	Mexiko, Sentraal-Amerika	13 miljoen
Suid-Amerikaans	Bolivia, Chili, Peru, Amasone	17 miljoen
Europees	Oos-Europese lande	12 miljoen
Asiaties	Saoedi-Arabië, Turkye, Irak, Iran, Sirië, Rusland, China, Indië, Suidoos Asië	174 miljoen
Afrika	Die hele vasteland	14 350 000
Eilandies	Suidsee Eilande, Australië, Nieu-Seeland	2 140 000

Gemelde areas huisves tans nog identifiseerbare etniese eenhede wat hul geskiedkundige agtergronde kan terugvoer na die tyd voordat moderne staatkundige kragte die huidige staatsbestel kon vestig. Hierdie etniese eenhede behou en koester steeds unieke kulturele en godsdienstige waardes en leefstyle. Die getalle wat aangegee word, is bloot 'n aanduiding van die hoeveelheid individue wat nog baie sterk etniese bande handhaaf.

Met moderne ontwikkeling op staatkundige, politieke, ekonomiese en tegnologiese gebied, het die leefstyle, tale en kulturele inhoude van baie van dié groepe in alle waarskynlikheid in die slag gebly. Baie is gemarginaliseer en onder druk. Nogtans slaag etlike van hulle in die handhawing en voortsetting van hul eie besondere manier van leef.

Die oorlewing en in sommige gevalle die florering van inheemse volke word hier slegs as illustrasie gebruik om aan te toon dat diverse etniese eenhede bestaan. Daar is naas inheemse volke ook talle ander etniese eenhede wat op grond van ander beginsels bestaan en funksioneer. Die Afrikanervolk wat oor 'n tydperk van ongeveer twee honderd jaar uit Nederlanders (34%), Duitsers (29%), Franse (25%) en nie-Europeërs (5%) ontwikkel het en gevolglik bepaalde kulturele goedere deel, is 'n voorbeeld daarvan. (Giliomee & Mbenga, 2007:70)

2.5 EKONOMIESE KRAGTE

Benewens geografiese, staatkundige en etniese diversiteit speel ekonomiese vermoëns en wanbalanse wat daar rondom bestaan ook 'n beduidende rol in mense se belewenisse van hul werklikheid. Die internasionale industriële uitset het gedurende die twintigste eeu vyftigvoudig toegeneem. Rykdom wat hierdeur gegenerer is, is deur 'n relatief klein gedeelte van die populasie gedeel en lei steeds na 'n al groter wordende gaping tussen ryk en arm. Die een persent rykstes in die wêreld ontvang 'n inkomste gelykstaande aan dié van sewe-en-vyftig persent armes aan die onderpunt van die welvaartsleer. Meer as 1,2 biljoen mense leef tans met minder as een Amerikaanse dollar per dag en 2,8 biljoen mense leef met tussen een en twee dollar. Ontwikkelende lande in Asië, Afrika en Suid-Amerika verteenwoordig vyf-en-sewentig persent van die wêreldbevolking, maar deel in slegs twintig persent van die inkomste. Die verdelende effek van ryk teenoor arm was nog altyd een van die mees sigbare polariserende faktore wat samelewings moes hanteer. In stede daarvan dat nuwe demokrasieë in ontwikkelende lande daarop uit is om welvaart vir almal te skep, is die kloof steeds besig om te verwyd. Selfs die sogenaamde ekonomiese middelklas kan in talle kategorieë volgens verskeidenheid van vermoëns verdeel word.

2.6 DIE TOTSTANDKOMING VAN DIVERSE VOLKE EN GROEPE

Die totstandkoming van diverse volke en groepe is skeppings- sowel as prosesmatig.

Prof. Michelle Ramsay, verbonde aan die *Department of Human Genetics* van die Universiteit van die Witwatersrand benader die verskynsel van verskillende volke en groepe vanuit 'n natuurwetenskaplike en sosiale perspektief. (RSG Joernaalprogram: *Praatsaam* 4/9/2009) Sy tref die volgende onderskeid ten opsigte van die oorsaaklikheid van dié verskeidenheid:

1. OMGEWING

Die geografiese omgewing waar mense woon, het 'n vormende invloed op hul fisiese voorkoms, lewensgewoontes, waardes en lewensfilosofie. Mense se liggame pas aan by klimaatsomstandighede. So ook hul kleredrag, taal, eetgewoontes, sosiale aktiwiteite en so meer.

2. TOEVALLIGE VERSKILLE

Afsonderlike groepe of volke beskik oor unieke genetiese materiaal waarvoor daar geen direkte verklaarbare oorsaak is nie, maar wat eie is aan daardie groep. Dit speel in op die voorkoms, lewenswyse, waardes en gebruike van 'n bepaalde groep en raak oor lang periodes gevestig. Daar kan van genotipiese verskille gepraat word.

3. STIGTERSEFFEK

Soms besluit 'n groep om op grond van bepaalde redes hulleself uit te sluit of af te sonder. Dié verwydering bring mee dat daar oor tyd sekere uniekhede binne

die groep ontwikkel.

4. GENEVLOEI

Geen groep kan in totale isolasie van 'n ander leef nie en daarom is dit onmoontlik om absolute skeidslyne te trek. Oor-en-weer trouery stel die lede van een groep bloot aan die genetiese beïnvloeding deur die ander. Op dié manier word nuwe genetiese materiaal benut ten einde nuwe eienskappe daar te stel.

Naas wetenskaplike oorsaaklikheidstudies is daar ook talle verhale oor die ontstaan van volke. Dié verhale is oorvertellings wat uiteindelik in antieke geskifte opgeteken is en wat elkeen 'n bietjie lig wil werp op die groot misterie van die ontstaan en bestaan van verskillende volke. Een so 'n verhaal is die Bybelse aartsvadergeskiedenis. Uit ander godsdienste en mitologieë is daar ook nog talle soortgelyke verhale. Die bekende Gilgamesh epos is 'n skeppingsverhaal naas dié van die Bybel. Vanweë die besondere aard van sodanige verhale kan daar nie veel relevante inligting uit geput word ten einde substansiële lig op die onderwerp van diversiteit te laat val nie. Daar kan slegs van kennis geneem word as interessante gegewens en menings.

Al dié verhale erken die feit dat daar 'n lang proses van vorming en posisionering was en dat daar bepaalde verskille én ooreenkomste tussen groepe bestaan. Die antropologie as wetenskap hou hom onder andere besig met die studie van die oergeskiedenis van die mensdom en die ingewikkelde prosesse van die ontstaan van verskillende etniese en ander groeperings.

3. DIE UNIEKE SUID-AFRIKAANSE OMGEWING

Suid-Afrika is een van die min wêrelddele waar mense reeds byna twee miljoen jaar lank aaneenlopend woon, en waar die geologie en omgewingstoestande

boonop saamgespeel het om die bewyse hiervan te bewaar. In Noord-Europa en Asië het gletsers die verhaal van menslike verspreiding vir lang rukke onderbreek. In Australië het mense eers omstreeks 60 000 jaar gelede begin woon. In die Amerikas het mense maar sowat 14 000 jaar gelede hul intrek geneem. Moderne mense het geleidelik in die Middel-Steentyd tussen 200 000 en 100 000 jaar gelede ontwikkel, ook in Suid-Afrika. Vervolgens word die ontwikkeling van die Suid-Afrikaanse bevolking beskryf met die fokus op diversiteit.

3.1 HISTORIESE VERLOOP

Net meer as 2000 jaar gelede het jagter-versamelaars in Botswana mak skape en beeste by die Ystertydmense van Wes- en Sentraal-Afrika oorgeneem. Dié nuwe herders, die Khoi-Khoi, het op hul beurt self suidwaarts getrek, en het die Kaapse kus sowat 2000 jaar gelede bereik. In ongeveer dieselfde tyd het die eerste Bantoesprekende Ystertydmense suid van die Limpopo begin woon en vinnig tot in die oostelike helfte van die land beweeg. Teen 400 n.C. was hulle in Kwazulu-Natal, en teen 600 n.C. in die Oos-Kaap. Beide bogenoemde groepe het met inheemse San-jagter-versamelaars te doen gekry. Hierdie verskillende kulture is sodanig deur mekaar beïnvloed dat hul lewenswyses en -beskouings mettertyd verander is.

Toe 90 Europese werknemers van 'n Nederlandse maatskappy in 1652 'n verversingspos aan die Kaap kom stig, het sowat 75 000 Khoi-Khoi en San verspreid in die gebied gewoon.

Teen 1838 het die Britte, wat die Kaap aanvanklik in 1795 en weer permanent in 1806 beset het, rassediskriminasie en gedwonge arbeid – ook slawerny – afgeskaf. 'n Gemengde bevolking (sowat 70 000 van meestal Europese afkoms en 80 000 van meestal slawe-, vry swart en Khoisan-afstammeling) moes 'n werkbare en billike gemeenskap sonder slawerny begin bou. Op hierdie punt verlaat ongeveer 6000 Nederlands- en Afrikaanssprekende boere die kolonie en

trek die binneland in – 'n verwikkeling wat die geskiedenis van Suid-Afrika ingrypend sou verander.

Die inheemse stamme waarmee hulle in die binneland te doene sou kry, was almal deel van die Ngunisprekende Afrika mense. Suid-Nguni stamme het voor 1600 begin uitbrei en naburige stamme ingelyf. Die Thembu, Mpondo, Mpondomise, en Xhosa koninkryke is tot stand gebring en was teen die jaar 1660 goed gevestig. Die Noord-Nguni's het later as dié van die suide tot stand gekom en was deel van die Zulu koninkryk wat in die gebied tussen die Pongola- en die Tugelarivier woonagtig was. Hulle het bestaan uit die Mthetwa, Ndwandwe, Hlubi, Zulu, Khumalo, Bhele, Ngwane, Qwabe, Chunu en Thembu. Tussen Noord en Suid sowel as onderling was daar bepaalde verskille wat lewenstyl en -waardes betref, maar ook interaksie en gemene goed. Die Suid-Nguni's het byvoorbeeld die tradisionele besnydenis gehandhaaf terwyl dié van die noorde daarmee weggedoen het. Oor weidingsgebiede vir vee was daar dikwels konflik wat in stamgevegte uitgeloop het terwyl huwelike wat oor grense heen plaasgevind het, groepe nader aan mekaar gebring het. Ten spyte van interne segmentering en differensiering kan daar tog van 'n vroeë Afrika kultuur gepraat word wat fundamenteel verskil van dié van die Europeërs wat gedurende die sewentiende eeu en later as koloniste na Afrika gekom het.

Handel tussen veral Nederland en die Ooste tydens die sewentiende eeu het die suidpunt van Afrika op die wêreldkaart geplaas. Hoewel daar op daardie stadium geen gesogte grondstowwe of ander handelsware in Afrika beskikbaar was nie, was die ligging as ondersteuningspunt op die handelsroete van groot belang. Dié strategiese waarde was die rede waarom die Verenigde Oostindische Compagnie in 1652 'n verversingspos aan die Kaap gestig het. Immigrasie na die Kaap is uitgebrei toe 180 (en later nog 80) Franse Hugenote as gevolg van godsdienstige vervolging in Frankryk toegelaat is om in die omgewing van Franschhoek en Drakenstein te woon. In die agtiende eeu het die meeste immigrante uit Duitsland

gekom. Hulle was meestal oud-soldate en matrose en baie van hulle het saam met nie-Europese vroue gewoon. Die kinders wat uit dié verhoudings verwek is, is in die slawe- en Khoi-Khoi-gemeenskappe opgeneem. Ná die Napoleontiese Oorloë was daar 'n beweging in Brittanje om Britte in kolonies te vestig. Gedurende 1820 het 4000 Britte hulle in die Oos-Kaap gevestig. Omdat die meeste van hulle nie landbouers was nie, het hulle tot die handel en in beperkte mate tot industrieë toegetree wat hulle tot diep in die Afrika-binneland geneem het. Dit het 'n nuwe dinamiek aan koloniale uitbreiding ontketen.

Dit was veral dié vier immigrantegroepe, te wete Nederlanders, Franse, Duitsers en Britte wat die grondslag van die blanke bevolking in Suid-Afrika gevorm het. Dit is uit hulle dat die Afrikanervolk ontwikkel het.

Teen die einde van die 18de eeu het 'n nuwe gemeenskap bestaande uit Europese immigrante in die Wes-Kaap gestalte gekry. Daar was geen enkele vaderland waarmee almal hulle kon vereenselwig nie. 'n Onlangse studie het bereken dat die Afrikaners teen 1807 soos volg saamgestel was: Nederlands 34%, Duits 29%, Frans 25%, en nie-Europees 5%. Daar was gevoel dat dit 'n eie gemeenskap is – (Afrikaners en soms ook Christene), eerder as Nederlanders of Franse of Duitsers. In 1770 het adml. J.S. Stavorinus geskryf: "Hoewel die eerste koloniste hier uit verskeie nasies saamgestel is, het hulle mettertyd só volledig vermeng geraak dat hulle nie van mekaar onderskei kan word nie; selfs die meeste van hulle wat in Europa gebore is, en etlike jare al hier woon, het hul nasionale karakter vir dié van hierdie land verruil."

(Giliomee & Mbenga, 2007:70)

Hoewel godsdiens van meet af in die Kaap 'n belangrike rol gespeel het, was baie burgers nie kerklik betrokke nie. Dit was onder andere aan die geestelike

verwaarlosing van die Kompanjie te wyte. Daar is maar min Christelike gemeentes gestig. Sedert die 1790's het daar egter 'n geestelike ontwaking oor die kolonie gespoel. Dit het sodanige afmetings aangeneem dat 'n sekere reisiger tydens die 1830's die volgende uitlating gemaak het: "Die Afrikaners is beslis die Godvresendste mense op aarde." (Giliomee & Mbenga, 2007 : 94). Aanvanklik het dié toedrag van sake nie juis 'n sendingywer bewerkstellig nie, hoewel die *Zuid-Afrikaansche Zending Genootschap* in 1799 gestig is.

Oor verskillende tale en gelowe maak Giliomee en Mbenga die volgende opmerkings:

Die koms van die Britte in 1795 en toe weer in 1806 het groter pluralisme teweeg gebring. Die V.O.C. en die Gereformeerde Kerk het die Gereformeerde geloof en Nederlandse taal saam bevorder. Toe die Britte die Kaap in 1795 verower, het die Britse regering die Gereformeerde Kerk as staatskerk behou, en die Anglikane bygevoeg. Die Britse bewind het die Maleiergemeenskap ook die reg op openbare aanbidding gegee. In 1804 het die Bataviërs "die beskerming van die reg op 'n gelyke grondslag" gebied aan kerkverbande wat "'n Opperwese respekteer". Rooms-Katolieke en Jode het hulle nou ook aan die Kaap gevestig.

Britse oorheersing het 'n gees van Britse meerderwaardigheid op kulturele gebied teweeg gebring. Die Engelse taal het sterk opgang gemaak en so ook Engelse kulturele simbole soos klere, embleme, argitektuur en etiket. Toe die Britte teen 1814 formeel totale beheer oor die Kaap verkry het, was hulle vasbeslote om dit op Britse grondslag verder te ontwikkel. Dit was nie net die Engelse taal wat allerweë afgedwing is nie, maar ook die regstelsel, joernalistieke en onderrig-aangeleenthede. Die gevolg was natuurlik 'n sterk weerstand vanuit Nederlandse en Afrikaanse gelede. Teenoor die verengelsing wat deur Lord Charles Somerset, goewerneur aan die Kaap gedryf is, het die Afrikaanse koloniste 'n nuwe definisie van hul identiteit gesoek.

Benewens bogenoemde spanning het veral die grensboere in die Oos-Kaap nie veilig gevoel nie. Veediefstal deur Xhosas wat deur die Britse bewind aan die Kaap oor die Visrivier gedryf is, het telkens in gewelddadige skermutselings geëindig. Gebrekkige befondsing en min begrip aan owerheidskant om oplossings vir die probleme te vind, het polarisasie tussen die grensboere, Xhosas en owerhede tot gevolg gehad. Die verwydering wat dit teweeg gebring het, sou in tye wat kom steeds verhoudings vertroebel.

Twee strome Afrikanertrekkers het die Kaapkolonie in die tweede kwart van die negentiende eeu verlaat. Die eerste was die mense wat trekboere genoem is. Hulle het as individuele gesinne oor die grens getrek op soek na beter weiding. Die tweede stroom het saam in groepe vertrek en het politieke kwessies vir hul trek aangevoer. Hulle is later "Voortrekkers" genoem en hul trek staan vandag nog bekend as die Groot Trek. Dit was 'n dapper en dramatiese reaksie op 'n politieke krisis in die oostelike en noordoostelike distrikte van die Kaapkolonie van die middel 1820's tot die einde van die 1830's. Dit was 'n betreklik ordelike massarebellie teen die verbrokkeling van veiligheid en 'n situasie wat die trekkers as onhoudbaar beskou het. Teen 1845 het sowat 2300 gesinne of 15000 wit mense – bykans een vyfde van die kolonie se blanke bevolking – saam met sowat 5000 knegte vertrek. Die verskuiwing van blankes na die noorde het uitgeloop op die stigting van twee onafhanklike republieke te wete die Zuid-Afrikaansche Republiek (ZAR), ook bekend as die Transvaal (1852) en die Republiek van die Oranje Vrystaat (1854).

Die sogenaamde Groot Trek het nie die problematiek wat deur diversiteit aangevuur is vir wit oud-koloniste opgelos nie. Soos wat trekkergroepe die binneland ingetrek het, het hulle te doene gekry met swart volke uit Afrika. Die trekkers is as indringers beskou en die grondkwessie was dikwels die grootste bron van konflik. Hoewel daar eerlike pogings was om tot vergelyk te kom, was

die uitkomst van die konflikte soms katastrofies soos in die geval van Bloedrivier, die Retief-moorde en ander.

Vir die meeste Afrika gemeenskappe in Suider-Afrika het die negentiende eeu verwarring, konflik en ontwrigting ingehou. Ingrypende demografiese veranderinge was die grootste enkele oorsaak. Deur die Ngunisprekendes is hierdie transformasieproses die *Mfecane (Difacane)* genoem. Dit is veral deur ekonomiese kragte en gevolglike onderlinge wedywing gedryf en het uitgeloop op die volgende tradisionele groeperings in die binneland: Swazi's, Sotho's, Ndebeles, Pedi's, Taungs, Tlokwas en Suid-Tswanas. Die Zulu gemeenskap was grootliks in die huidige Kwazulu-Natal area gesetel.

Koloniale uitbreiding na die binneland onder Britse bewind het nie uitgebrei nie. In Mei 1844 is Natal by die Kaap as kolonie ingelyf. Dit het die suiker- en papierbedryf 'n hupstoot gegee, maar ook grondbesit gereguleer wat konflik met die plaaslike bevolking tot gevolg gehad het. Tot en met die middel van die negentiende eeu was die Suid-Afrikaanse samelewing deur en deur 'n landelike gemeenskap.

Die ontdekking van diamante in 1867 naby die huidige Hopetown het die Britte se aandag op die destydse Vrystaat gevestig. Die 1886-ontdekking van goud aan die Witwatersrand het dit verder noord geneem. Uit die aard van die saak het hierdie ingrypende toegevoegde waarde op die hulpbronne van die land nuwe energie op staatkundige, politieke en sosiale verbande losgemaak en die speelveld in 'n groot mate verander. Skielik was die suidpunt van Afrika veel meer aantreklik vir die wêreld en het Brittanje seker gemaak dat sy soewereiniteit aan die Kaap vir hom 'n geleentheid besorg het om die nuutgevonde rykdomme in die noorde ook vir haar majesteit te ontgin.

Dit is teen dié Britse imperialisme dat die twee Boererepublieke, die Vrystaat en Transvaal in opstand gekom het en wat uitloop het op die aanvanklike anneksasie van Transvaal en later die oorlogsverklaring teen Groot-Brittanje.

Die goudrif, waarvan George Harrison 'n deel op die plaas Langlaagte aan die Witwatersrand ontdek het, het Suid-Afrika in talle opsigte vir ewig verander. Die ontdekking van diamante en goud het die mynbedryf en 'n industriële revolusie van stapel gestuur. Diamante, steenkool, goud was alles dinge wat van groot ekonomiese belang vir die wêreldmag, Groot-Brittanje was. In Suid-Afrika het daar in die 50 jaar ná die vestiging van die goudmyne nuwe sosiaal-ekonomiese klasse ontstaan. In hierdie periode is daar magnate en swerwers, miljoenêrs en bankrotspelers, winkeliers en entrepreneurs gemaak. 'n Nuwe werkersklas het ook verskyn – een wat diep verdeeld was langs sowel kleur- as maatskaplike lyne. Dit is slegs in die werkplek waar swart en wit werkers sou ontmoet, en dan in voorafbepaalde en streng hiërargiese verhoudings.

(Giliomee & Mbenga, 2007:199)

Die ontplooiende mynbedryf waarbinne ekonomiese en politieke kragte die koers bepaal het, het teen die koloniale agtergrond polariserend op die gemeenskap ingewerk. Trekarbeid en goedkoop lone het die massas uit veral swart geledere in 'n ondergeskikte rol geplaas. So is 'n patroon vir die politieke ekonomie en die twintigste eeu geskep en is rassebewustheid en -diskriminasie verstewig.

Skerp reaksie teen verdere kolonialisasie het uitloop op die Suid-Afrikaanse Oorlog (Anglo-Boereoorlog) van 1899-1902. Dit was die mees vernietigende gewapende stryd wat Suid-Afrika ooit belewe het en selfs ná die vredesverdrag tot vandag, die mees betekenisvolle gebeurtenis wat die Suid-Afrikaanse geskiedenis gevorm het.

Onder die leiding van president Paul Kruger was dit die strewe van die Zuid-Afrikaansche Republiek om die rykste goudbronne ter wêreld te gebruik tot die ontwikkeling van die Republiek. Groot Brittanje het egter aspirasies gehad om dié gesogte bronne by die magtige Britse koloniale ryk te skaar. Met die mislukte Jameson-inval het die slinkse plan van Cecil Rhodes, premier aan die Kaap om 'n houvas op die ZAR te kry, skipbreuk gely. Dit het tesame met botsende belange wat betref verskille in ideologieë en ander aspirasies die kloof tussen Boer en Brit nog meer vergroot. In 'n poging om die Britse magte op koloniale grondgebied te beveg en te keer, het die twee Boererepublieke tot oorlogverklaring oorgegaan. Eventueel het dié tragiese oorlog hom in die destydse Oranje Vrystaat, Transvaal sowel as dele van Natal die Kaapkolonie aangespeel. Die landelike bevolking het intens daaronder gely veral sedert vroue en kinders in konsentrasiekampe geplaas is en plaasopstalle en dorpe afgebrand is. Sommige groepe uit die swart bevolking het saam met boeremagte geveg, ander aan die kant van die Britse magte en ander het sonder om kant te kies, in opstand gekom teen die hele toedrag van sake. Die blanke bevolking was ook onderling verdeel. Hoewel die meeste bankvas agter die leiers van die twee republieke gestaan het, het ander gemeen dat Britse kolonies nie 'n slegte idee is nie. Sommige het nie kans gesien vir die oorlog nie en hulle agter Brittanje geskaar.

Uit bogenoemde gegewens is dit duidelik dat die oorlog nie net vernietigend was nie, maar ook 'n drastiese polariserende uitwerking op die reeds verdeelde groepe in die land gehad het. Dit is die werklikheid waaruit Lord Milner as Britse goewerneur na die oorlog 'n werkbare kolonie moes probeer vestig.

Minderheidsregte en die strewe na groter selfbeskikking het gelei tot die totstandkoming van die Unie van Suid-Afrika in 1910. Dit het gepaard gegaan met talle konflikte veral waar dit kom by taal, grond, kultuur en sosiale posisionering. Ras en rasgelykheid was altyd 'n kwessie. Die Indiër-opstand, swart weestande en

die Afrikaner-rebellie sowel as verdelende sentimente ten opsigte van die Eerste Wêreldoorlog het spanning verder verhoog.

Sedert die einde van die Tweede Vryheidsoorlog was die Afrikaner begeester vir die opbou van die land en die vestiging van 'n nuwe volksbewussyn ondanks Britse oorheersing. Nuwe politieke en staatkundige aspirasies het meegewerk om te bou aan 'n nuwe bestel. Die bewindsoorname van die Nasionale Party in 1948 was 'n sterk impuls vir die sogenaamde Afrikaner Nasionalisme wat deur politieke mag gedryf is.

Op 31 Mei 1961 het Suid-Afrika 'n republiek geword. 'n Beleid wat toe *afsonderlike ontwikkeling* genoem is, was nie net op die wetboek nie maar in elke woon-, werk- en leefplek.

3.2 APARTHEID

Giliomee en Mbenga wys daarop dat die segregasiebeleid van Brittanje kort na die Anglo-Boereoorlog die weg gebaan het vir die apartheidsbeleid van die twintigste eeu. (Giliomee & Mbenga, 2007:227) Dit het egter eers behoorlik momentum gekry ná bogenoemde politieke veranderinge in die land.

Die beleid van *afsonderlike ontwikkeling* (apartheid) was op etnies-rassige beginsels geskoei. Die regering was uitsluitlik blank met geen stemreg vir persone van kleur nie. Staatkundig is afsonderlike tuislande vir die onderskeie swart bevolkingsgroepe geadministreer met aparte onderwys- en gesondheidsdienste in die res van die land vir nie-blanke inwoners. Vir swart mense was daar geen stemreg nie. Die afdwing van die paswette het die simbool van onderdrukking geword. Wat bedoel was om nasietrots en selfbeskikking te skep, het oor die algemeen eerder weersin en vyandigheidsgesindheid gewek.

Gedurende die middel sewentigerjare het die prys van apartheid te hoog begin word toe die ekonomie tekens van die onhoudbaarheid daarvan begin toon het. Suid-Afrika se diplomatieke posisie het ernstig begin skade ly en boikotte op verskillende terreine het die land begin lamlê.

In 1973 het die Verenigde Volke Organisasie se Algemene Vergadering apartheid as 'n misdaad teen die mensdom verklaar.

Intern het die weerstand teen apartheid ernstig begin toeneem, veral uit die geledere van swart bewussynsorganisasies op universiteitskampusse. Hierin het die *National Union of South African Students (Nusas)* 'n leidende rol gespeel. Ander soos die *South African Students Organisation* onder Steve Biko, die *Black People's Convention*, die *South African Students' Movement* en die *National Youth Organisation* sou spoedig volg. Dit sou egter 'n geruime tyd duur alvorens die bewustheid teen apartheid tot daadwerklike stryd sou oorgaan.

Die sewentigerjare is ingelui met talle stakings in die nywerheidssektor. Dit was veral op die swak vergoeding van laag geskoolde swart werkers gemik en het oorgegaan in die stigting van onafhanklike vakbonde.

Hoewel daar van wit kant al hoe meer 'toegewings' aan swart mense gemaak is, veral wat die opkomende swart professionele en arbeidsektor betref, moes hulle steeds sonder stemreg, politieke mag en bewegingsvryheid klaarkom. Die hele Suid-Afrikaanse ervaring van die jare sestigs en sewentigs was een van onervuldheid. In wit geledere was daar diegene wat die status quo wou handhaaf sowel as diegene wat ongemaklik was met die toedrag van sake. In swart (en gekleurde) geledere was daar diegene wat verlief geneem het met die situasie, maar ook hulle wat dit as uiters onhoudbaar beleef het.

3.3 DIE BEVRYDINGSTRYD

Uit bogenoemde bespreking is dit duidelik dat die omstandighede in die land wat staatkundige en sosiale kwessies betref, ongunstig was. Die weerstand wat dit gewek het, was onhoudbaar en moes die een of ander tyd tot uitbarsting kom.

As weerstandsbeweging teen die onderdrukking van swart mense is die *South African Native National Congress* op 8 Januarie 1912 in Bloemfontein gestig. John Dube was die eerste president en die sentrale motief was die *uitbou van die regte van swart mense in die samelewing*. (www.anc.co.za). In 1923 is die naam verander na *African National Congress* en in 1961 is die militêre vleuel, *Umkhonto we Sizwe (Spies van die Nasie)* gestig. Laasgenoemde ontwikkeling is 'n aanduiding dat die modus operandi van 'n vreedsame aanslag verskuif het na 'n meer militante een.

Dit was teen hierdie agtergrond dat die latere president, Nelson Mandela en genote langtermyn gevangenisstraf uitgedien het op aanklagte van onder andere sabotasie en hoogverraad.

Weerstand uit die swart gemeenskap teen die regering en staatsdepartemente (veral die Suid-Afrikaanse Polisie) het ook weerstand teen Afrikaans laat ontstaan aangesien dit die taal van die onderdrukkende owerheid van die dag was. Verder is leerders in swart skole verplig om naas Engels ook in Afrikaans onderrig te word. Dít was die agtergrond waarteen die protesaksie in 1976 in Soweto plaasgevind het. Kinders het skoolbywoning gestaak en die strate ingevaar. 'n Dwase polisiekoëël het die dood van 'n swart seun, Hector Petersen, op 16 Junie veroorsaak en dit was die sneller wat grootskaalse onluste regdeur die land laat ontstaan het. Dié situasie het vir bykans twee dekades so aangegaan met toenemende druk op die owerhede. Die ANC in alliansie met *Cosatu (Congress of South African Trade Unions)* en die *SACP (South African Communist Party)* was

daarin onverbiddelik. Talle weerstandsorganisasies het ontstaan en die stryd het oorgegaan in 'n gewapende een. Al hoe meer druk het van die buiteland gekom en streng sanksies is ingestel wat die land op talle gebiede internasionaal geïsoleer het.

3.4 DIE NUWE DEMOKRASIE

Mnr. PW Botha het in 1978 die eerste minister van die land geword. Van sy kant het daar vir die eerste keer sedert die bewindoorname deur die eertydse Nasionale Party 'n redelike mate van welwillendheid en begrip jeens die gekleurde bevolking van die land gekom. Hy het die wiel aan die rol gesit vir die veranderinge wat sou kom. Dit was egter onder mnr. FW de Klerk as president dat die onderhandelinge wat alreeds 'n lang pad gekom het, vrugte afgewerp het. Die onderhandelingsforum, *Convention for a Democratic South Africa* (Codesa) wat geskep is, het benewens beplanning rondom 'n oorgangsproses reeds aan 'n nuwe grondwet begin werk. Vanaf 26 tot 28 April 1994 is die eerste demokratiese verkiesing in Suid-Afrika gehou met die ANC as oorwinnaar. Mnr. Nelson Mandela is op 10 Mei 1994 as president ingehuldig met mnre. FW de Klerk en Thabo Mbeki as adjunkte.

Die sogenaamde Mandela-era het met 'n gees van versoening weggespring wat deur sy persoon versinnebeeld is. Hy was 'n charismatiese leier wat grense oorbrug en vooroordele uit die weg geruim het. Sy voorbeeld van vergifnis en versoening het 'n gees van vertroue en morele herstel in die land aangewakker.

Ná die 1999 verkiesing is mnr. Thabo Mbeki as president ingehuldig. Die euforie van die groot bevryding onder Mandela was verby en die nuwe president het homself onderskei met 'n beleid van gesonde ekonomiese groei en sterk leiding op die vasteland. Gedurende die byna twee termyne wat hy aan bewind was, was die land oor die algemeen stabiel met 'n groot mate van welvaart. Misdaad was

sekerlik die een groot krisis wat die hele samelewing benoud gelaat het en die werkloosheids- en armoedeprobleem het net groter geword.

Ten spyte van twyfelagtige gedrag en verskeie geregtelike aanklagte teen hom, het die deurwinterde ANC hoofleier, mnr. Jacob Zuma op die voorgrond begin tree. Sy goeie verhouding met die man op straat, sy besondere charisma en die lojale ondersteuning van veral die ANC jeugliga het van hom die volgende suksesvolle presidentskandidaat gemaak.

Interne politiek in ANC kringe het Mbeki genoop om as president uit te tree en mnr. Jacob Zuma is in 2009 tot derde swart president van die land verkies. 'n Verdere ontwikkeling was 'n radikale skeuring en die stigting van 'n nuwe party wat weer eens wys op verreikende verskille in denke en strewes.

3.5 DIE WAARHEID-EN-VERSOENINGSKOMMISSIE

Die Waarheid-en-Versoeningskommissie (WVK) is in 1995 geskep om menseregteskendings sedert 1960 te ondersoek. Aan persone wat bekentenisse maak ten opsigte van onregmatige optrede gedurende die jare van apartheid, kon amnestie verleen word. 'n Verdere taak van die kommissie was om versoening en eenheid onder Suid-Afrikaners te kweek. Aartsbiskop Desmond Tutu is as voorsitter aangewys. Volgens sy mandaat moes die WVK onpartydig wees, maar vanweë sy ongebalanseerde samestelling en die emosionaliteit van die onderwerp, het dit nie tot sy reg gekom nie. Getuienislewering was eensydig en die wyse waarop daarmee gehandel is, ook.

In stede daarvan dat die WVK versoenend moes optree, het dit eerder agterdog gewek en dus nie veel bygedra tot die morele herstel van die land nie. Kritiek het van beide kante van die spektrum gekom. Die grootste sukses van hierdie oefening was waarskynlik die geleentheid wat geskep is om ontlading van emosies

te bewerkstellig. Dit het tog 'n mate van genesing gebring wat 'n waardevolle moment vir die gees van die nasie was.

3.6 DIE NUWE GRONDWET

Gedurende die vroeë negentigerjare het die destydse regering en die ANC ooreengekom op 'n onderhandelde politieke skikking. Die proses van samewerking is egter deur talle verskille en ongelukkige insidente gestrem. Dit het 'n demper geplaas op die ideaal om 'n nuwe grondwet daar te stel.

Eers ná die demokratiese verkiesing van 1994, is die nuwe grondwet as Wet 108 van 1996 op 8 Mei 1996 goedgekeur. Gesien teen die agtergrond waaruit dit gebore is, is hierdie sekerlik een van die grootste hoogtepunte, indien nie die heel grootste nie, van die Suid-Afrikaanse geskiedenis tot op hede. Die aanhef tot die Grondwet adem die gees en die bedoeling daarvan:

Ons, die mense van Suid-Afrika,

Erken die ongeregtighede van ons verlede;

Huldig diegene wat vir geregtigheid en vryheid in ons land gely het;

Respekteer diegene wat hul beywer het om ons land op te bou en te ontwikkel; en

Glo dat Suid-Afrika behoort aan almal wat daarin woon, verenig in ons verskeidenheid.

Daarom neem ons, deur ons vryverkose verteenwoordigers, hierdie Grondwet aan as die hoogste reg van die Republiek ten einde –

Die verdeeldheid van die verlede te heel en 'n samelewing gegrond op demokratiese waardes, maatskaplike geregtigheid en basiese menseregte te skep;

Die grondslag te lê vir 'n demokratiese en oop samelewing waarin regering gegrondves is op die wil van die bevolking en elke burger gelyk deur die reg beskerm word;

Die lewensgehalte van alle burgers te verhoog en die potensiaal van elke mens te ontsluit; en

'n Verenigde en demokratiese Suid-Afrika te bou wat sy regmatige plek as 'n soewereine staat in die gemeenskap van nasies kan inneem.

Mag God ons mense beskerm.

Nkosi Sikelel' iAfrika. Morena boloka setjhaba sa heso.

God seën Suid-Afrika. God bless South Africa.

Mudzimu fhatutshedza Afurika. Hosi katekisa Afrika.

(Die Grondwet van Suid-Afrika, 1996:1)

Oor taal, kultuur en godsdiens bepaal die Grondwet soos volg:

Taal en kultuur

Elkeen het die reg om die taal van eie keuse te gebruik en om aan die kulturele lewe van eie keuse deel te neem, maar niemand wat hierdie regte uitoefen, mag dit doen op 'n wyse wat met enige bepaling van die Handves van Regte onbestaanbaar is nie.

Kultuur-, godsdiens- en taalgemeenskappe

(1) Persone wat aan 'n kultuur-, godsdiens- of taalgemeenskap behoort, mag nie die reg ontsê word om, saam met ander lede van daardie gemeenskap –

(a) hul kultuur te geniet, hul godsdiens te beoefen en hul taal te gebruik nie; en

(b) kultuur-, godsdiens- en taalverenigings en ander organe van die burgerlike gemeenskap te vorm, in stand te hou en daarby aan te sluit nie.

(2) Die regte in subartikel (1) mag nie uitgeoefen word op 'n wyse wat met enige bepaling van die Handves van Regte onbestaanbaar is nie.

(Die Grondwet van Suid-Afrika, 1996:16)

3.7 KOMMISSIE VIR MENSEREGTE

'n Belangrike deel van die Grondwet is die Handves van Menseregte wat die hoeksteen van demokrasie in Suid-Afrika uitmaak waarvolgens die staat verantwoordelik gehou word om alle regte van mense volgens die Handves te respekteer, te beskerm en te bevorder. Hoofstuk 9 van die Grondwet bepaal egter dat die uitvoering van die wet nie net die taak van die staat en individue is nie, maar ook dié van onafhanklike organisasies. Die Kommissie vir Menseregte is in 1995 gestig om toe te sien dat die bepalings in die Grondwet rakende menseregte in die samelewing tot sy reg kom.

Dit is teen die agtergrond van menseregtevergrype in die verlede dat dié organisasie die volgende missiestelling nastreef:

The SAHRC is a national institution established to entrench constitutional democracy through the promotion and protection of human rights by:

- Addressing human rights violations and seeking effective redress for such violations*
- Monitoring and assessing the observance of human rights*
- Raising awareness of human rights issues*
- Educating and training on human rights*

(www.sahrc.co.za)

Die bestaan van dié kommissie wys daarop dat die werk van die WVK sowel as die aanvaarding van die nuwe grondwet nie die alfa en omega van die transformasie in die land is nie.

3.8 BEVOLKINGSAMESTELLING : STATISTIESE GEGEWENS

Die amptelike nasionale sensus van 2001 onderskei die volgende vier bevolkingsgroepe in die Suid-Afrikaanse konteks: blank, bruin, Indies/Asiaties en swart (Black, Coloured, Indian or Asian and White) in die huidige Suid-Afrikaanse gemeenskap. Hierdie onderskeid is nie rassities-diskriminerend van aard nie, maar berus op die vrywillige klassifikasie van respondente self.

Volgens genoemde sensus sien die bevolkingsamestelling soos volg daar uit:

Blank	4 293 638
Bruin	3 994 511
Indies/Asiaties	1 115 467
Swart	35 416 164
Totaal	44 819 779

3.9 DIE SUID-AFRIKAANSE BEWUSSYN EN ERVARING

Vervolgens word 'n vlugtige oorsig oor 'n algemene Suid-Afrikaanse ervaring aangebied:

Dit sou onverantwoordelik en onvolledig wees om nie bogenoemde historiese, politieke en sosiale agtergrond in ag te neem by die besinning oor diversiteit nie. Diversiteit gaan nie oor 'n momentele oriëntasie ten opsigte van 'n bepaalde gegewenheid nie, maar veronderstel 'n dinamiese proses wat deur talle kragte veroorsaak, gedryf en beïnvloed word.

Om van 'n gemeenskaplike Suid-Afrikaanse bewussyn of ervaring ten opsigte van diversiteit te praat, is bykans 'n onmoontlike saak, juis vanweë die diversiteit. Die huidige situasie vra ons aandag terwyl daar deeglik met die geweldige dinamika van die verlede rekening gehou moet word.

Dat daar oor lang tye verwydering tussen groepe was wat op agterdog en selfs vyandigheid uitgeloop het, is duidelik. Daar was ook welwillendheid en samewerking. Tans is daar 'n veel groter mate van aanvaarding en respek. Hoewel minderheidsgroepe meer op die agtergrond verkeer en meerderheidsgroepe 'n geneigdheid het om met groter selfvertroue op te tree, is daar oor die algemeen rustigheid in die gemeenskap.

Tendense wat kommer wek is die groot voorkoms van korrupsie, misdadigheid van verskillende aard, samelewings- en gesinsgeweld, werkloosheid, armoede, siekte-epidemies en wetteloosheid. Selfs onder die hoë lui soos politici, amptenary, sakemense, sportpresteerders en ander openbare figure kom misdadigheid in 'n te groot mate voor. Die vertroue in die regstelsel het as gevolg van vergrype en korrupsie begin kwyn. Van integriteit en moraliteit is daar weinig sprake. Die welvaart van die afgelope paar jaar sowel as nuwe geleenthede het 'n materialistiese ingesteldheid by baie mense gewek. Dit het dikwels ontaard in wanpraktyke ten koste van ander en eie morele verantwoordelikhede.

Daar bestaan gegronde kritiek op die land se onderwyssistiem, landsadministrasie, plaaslike owerhede, gesondheidsdienste, veiligheidsdienste en die landbou. Die grondhervormingsproses is in chaos en plaasmoorde kom steeds voor. Baie kundigheid beweeg uit die land na groener wevelde weens wantroue in die plaaslike omstandighede en min hoop vir 'n beter toekoms.

Gesien teen die agtergrond van 'n moeisame pad van transformasie en talle suksesse wat behaal is, is bogenoemde ervaring van die werklikhede in Suid-Afrika

tragies. Alle ervarings is egter subjektief van aard. Afhangende van 'n mens se ingesteldheid, sal die huidige Suid-Afrika dus positief of negatief of as 'n mengsel van positief en negatief ervaar kan word.

4. VERSKILLENDE GODSDIENSTE EN HUL VERHOUDING MET MEKAAR

Die Grondwet van die Republiek van Suid-Afrika waarborg godsdienstvryheid met die volgende klousule:

Elkeen het die reg op vryheid van gewete, godsdienst, denke, oortuiging en mening.

Ons kan dus praat van 'n sekulêre staat waar geen godsdienst bo 'n ander bevoorreg word nie.

Volgens die South African Christian Handbook lyk die godsdienstverspreiding soos volg:

Christene	35 760 358
Judaïste	75 555
Hindoes	551 669
Moslems	654 064
Oosterse godsdienste	7 395
Ander gelowe	417 864
Geen godsdienst/nie aangedui	7 352 875
Totaal	44 819 780

Elke godsdienst wat in Suid-Afrika nagevolg word, het sy eie unieke verhaal van herkoms en plaaslike vestiging. Getrou aan sy internasionale karakter en inherente aard het dit ook sy eie morele uitgangspunte en betekenis. Om die verskillende

religieuse groepe in die land te verstaan, is dit dus nodig om kortliks by elkeen stil te staan. Gevolglik word die belangrikste morele lyne van elke tradisionele godsdiens wat in die land verteenwoordig word vanuit 'n godsdienswetenskaplike benadering vermeld. Dit word in alfabetiese volgorde gedoen. Die gesaghebbende publikasies, *Suid-Afrika, land van baie godsdienste* onder redaksie van Prof Piet Meiring en *The World's Religions* deur R Pierce Beaver e.a word as primêre bronne gebruik.

4.1 BOEDDHISME

Volgens hierdie godsdiens neem elke persoon verantwoordelikheid vir sy of haar daade, woorde en gedagtes (*body, speech and mind*) en dit het goeie gedrag tot gevolg.

If a man speaks or acts with an evil thought, sorrow follows him even as a wheel follows the foot of a drawer ...

If a man speaks or acts with a pure thought, happiness follows him, like a shadow that never leaves him.

(Radhakrishnan)

Boeddhiste is van oortuiging dat geen intensie ooit onnodig of sinloos is nie ongeag of dit goed of kwaad, privaat of openbaar is nie. Alle mense bevind hulle in die een of ander fase van hul persoonlike ontwikkeling. Dít is 'n belangrike onderdeel van die leer van *karma* wat wil hê dat 'n mens maai wat jy saai, of dit nou tydens die aardse lewe is of daarná. Daar is ook aanvaarding van sosiale verantwoordelikhede. Vir die Boeddhis gaan dit oor 'n innerlike persoonlike oortuiging om in die gemeenskap betrokke te wees eerder as oor verwagtinge en druk van buite. Die stigter-leier van Boeddhisme, Gautama Boeddha het nooit wette of gebooie op sy volgelinge gelê nie soos 'jy mag nie steel nie'. Hy het wel

gesê: 'Dit is wys om nie te steel nie'. Nogtans is dit interessant dat hy tien huishoudelike voorskrifte neergelê het.

Boeddhiste is geneë om gretig na die raad van ander te luister, selfs dié van persone uit ander geloofstradisies. Solank die raadgewer as 'n wyse persoon beskou word.

Hierdie godsdienstig-filosofiese lewenstyl sluit nie net moraliteit (*sila*) in nie, maar ook die praktyk van meditasie (*samādi*) en die doelgerigte ontwikkeling van wysheidsdenke (*prajñā*). Laasgenoemde het 'n wêreldbeeld in die oog wat geskoei is op die vier 'noble truths' eie aan Boeddhisme waar die Boeddha gesien word as 'n dokter wat die menslike toestand beskryf, die oorsake daarvan identifiseer, die pasiënt gerusstel dat genesing in die vooruitsig is en die medikasie voorsien. Dit vind uitdrukking in die volgende vier fases:

1. Die lewe word gekenmerk deur lyding (*dukkha*)
2. Die oorsake van lyding is begeertes (*tanhā*)
3. Die lyding kan aangespreek en gestop word (*nirodha*)
4. Die wyse waarop dit gestop word, is die agtvoudige pad (*magga*)

Peggy Morgan beskryf laasgenoemde as volg:

Kennis en insig – Korrekte verstaan van die werklikheid.

Aspirasies – reiniging van die gees deur onselfsugtigheid en medelye.

Woord en spraak – napraat van die waarheid en nastreef van vrede.

Daad en gedrag – respek vir lewe, teen misdaad, rein seksuele gedrag, nie afhanklik van skadelike substansies.

Lewensonderhoud – respek vir ander, nie ander skade berokken.

Inspanning – Nastreef van alles wat goed is en verwerping van die kwaad.

Bedagsaamheid – Totale ingesteldheid op die aksies van liggaam, spraak en gees.

Konsentrasie/meditasie – Inoefening van die gees deur al die vlakke van meditasie.

Hoewel senioriteit in eie geleedere en demokrasie gerespekteer word, streef Boeddhiste na besluite wat op konsensus geskoei is. Daar bestaan geen outoritêre figuur nie en uitsprake van byvoorbeeld die Dalai Lama dra geen bindende gesag nie. Tog word diegene wat ver op die pad van verligting gevorder het, se opinies hoog aangeslaan.

Boeddhisme erken en respekteer diversiteit:

Buddhists believe that everyone has different potentialities, but that everyone is somewhere on the path of enlightenment. People have a great deal of control over their lives and can choose the direction in which they want to grow. For Buddhists, wisdom (*panna/prajñā*) is more important than cleverness, giving (*dāna*) more important than obtaining possessions, and loving kindness (*metta*) more important than hatred and aggression. Some people are thought to be at a higher spiritual stage than others, and these people are honoured. In human society the different kinds of people are like different limbs of the body or different members of a family, all dependent on each other. Even the separateness of complementary parts is, however, in the end an illusion. There is no eternal self or self-contained ego, and everyone is finally united in what Mahayana Buddhists call their Buddha Nature.

(Morgan & Lawton, 1996:82)

Om die werklikheid te verstaan soos wat dit is, is 'n fundamentele soeke en strewe. Dit word *dharma* genoem. Dié waarheid, word geglo, is nie eiendomlik slegs aan Boeddhiste nie. Ander mense kan dit ook bekom en ander godsdienste streef dit ook na. Daar bestaan nie 'n persoonlike godheid nie, maar eerder 'n groter werklikheid wat die *Ultimate Reality* genoem word. Ander godsdienste is

dus eintlik maar net besig om ook dieselfde werklikheid te hanteer, maar vanuit 'n ander hoek.

Geen onderskeid word tussen verskillende rasse getref nie. Dit is deur 'n verklaring van die *Green Buddhist Declaration* tydens die *World Fellowship of Buddhists* in Colombo gedurende 1984 beklemtoon. Hiervolgens word nasionalisme en rassisme as vorme van gierigheid, haat en misleiding beskou. 'n Bondgenootskap is by dié geleentheid met die Verenigde Nasies gesluit ten opsigte van die gedeelde strewe om nasionale grense oor te steek en die mensdom in 'n groter en vreedsame geheel te verenig.

Alle mense is gelykwaardig ten spyte van verskille soos nasionaliteit, kleur, godsdien, sosiale stand, intelligensie en fisiese voorkoms. Al hierdie dinge is uiteindelik tydelik en 'n blote illusie. Alle lewe is in beweging (*sansara*) tussen geboorte en dood en dus uitgelewer aan dieselfde tydelikheid (*anicca*) en lyding (*dukkha*) om uiteindelik by verligting (enlightenment) en geluksaligheid (*nirvana*) uit te kom. Mag, vaardighede, rykdom en die velerlei van vermoëns waarvoor mense mag beskik, is in die meeste gevalle eerder struikelblokke as voordele en moet van afstand gedoen word ten einde op koers te kan bly. Wat egter saak maak, is 'n persoon se toewyding (*commitment*) ten opsigte van goeie dae, woorde en gedagtes. Hoe meer iemand verlig (*enlightened*) raak, hoe meer geneig is hy om sy medemens as sy gelyke te beskou en te behandel. Respek en liefde is dan nie meer beperk tot persone wat na aan jou staan soos familie en vriende nie, maar word teenoor almal uitgeleef.

4.2 CHRISTENDOM

Dit is belangrik om in gedagte te hou dat die rede waarom Christene poog om moreel goed te leef (teologies begrond), nie 'n manier is om in God se guns te kom of selfs hul saligheid daardeur te wil verdien nie. 'n Lewe in gehoorsaamheid

en in toewyding aan God is hoogstens 'n poging om dankbaarheid te betoon. Christene glo dat God se liefde in die dood en opstanding van Jesus Christus gestalte vind. Hierdie heilsgebeure het die gevallenheid van die mens deur die sonde oorkom en reggestel. Wanneer mense besef dat God hulle liefhet ongeag en desnieteenstaande hul sondige aard en gedrag, reageer hulle met waardering en vreugde. Dit vorm dan die basis van hul morele gedrag. Kortliks kom dit daarop neer dat die Christen nie God se goeie guns en liefde kan verdien nie. 'n Heilige lewe wat uit goeie werke bestaan, is die gevolg van 'n besef van dankbaarheid. Dít is die rede waarom Christene die geboorte soos in die Bybel aan hulle voorgelê word, gehoorsaam en in navolging van Jesus Christus leef. 'n Verdere toetssteen of 'n Christen eties reg leef is die vraag of sy gedrag in ooreenstemming met die wet van liefde is. Die Christelike eis van liefde vir alle mense wat selfs jou vyande insluit, is die norm waarvolgens gedrag bepaal word. Die liefde sluit egter nie die geregtigheid uit nie. Dit is juis deur die liefde dat geregtigheid tot sy reg kom. Die onderrig van Paulus in 1 Korintiërs 13:4-7 vorm die sentrum vanwaar die Christen se gedrag kom, naamlik die liefde:

"Die liefde is geduldig, die liefde is vriendelik; dit is nie afgunstig nie, is nie grootpraterig nie, is nie verwaand nie. Dit handel nie onweloweglik nie, soek nie sy eie belang nie, is nie liggeraak nie, hou nie boeke van die kwaad nie. Dit verbly hom nie oor onreg nie, maar verheug hom oor die waarheid. Dit bedek alles, glo alles, hoop alles, verdra alles."

Dit is egter by al drie die sinoptiese Evangelies dat die liefdesgebod as kernwaarheid en -eis deur Jesus self gestel word:

"Jy moet die Here jou God liefhê met jou hele hart en jou hele siel en jou hele verstand en met al jou krag. En jou naaste soos jouself."

(Mat.12:29-31; Mark. 22:37-39; Luk. 10:27-28)

Die ander Evangelieskrywer, Johannes, beklemtoon die feit dat die liefde wat van 'n Christen verwag word, nie 'n menslike strewe is nie, maar 'n gawe wat van God ontvang word en met ander gedeel moet word:

"Geliefdes, ons moet mekaar liefhê, want liefde kom van God, en elkeen wat liefhet is 'n kind van God en ken God. Wie nie liefhet nie, het geen kennis van God nie, want God is liefde." (1 Jon. 4:7, 8)

"Ons het lief omdat God ons eerste liefgehad het." (1 Joh. 4:19)

Die grondslag vir 'n morele lewe vind die Christen in die wet van God wat by Eksodus 20 en Deuteronomium 5 opgeteken is, maar ook in die Nuwe Testament tot sy reg kom. Die sogenaamde ou gebod verwys na die wet en die nuwe gebod na Jesus Christus in wie die wet sy volle betekenis kry. Die apostel Johannes bring die twee bymekaar:

"Geliefdes, dit is nie 'n nuwe gebod wat ek aan julle voorskrywe nie, maar 'n ou gebod wat julle van die begin af gehad het. Die ou gebod is die boodskap wat julle gehoor het. Tog is dit ook 'n nuwe gebod wat ek aan julle voorskrywe. Dat dit werklik so is, is te sien in Jesus en ook in julle, want die duisternis is aan die verbygaan, en die ware lig skyn alreeds. As iemand beweert dat hy in die lig is, maar hy haat sy broer, is hy nog steeds in die duisternis. Wie sy broer liefhet, bly in die lig, en daar is niks wat hom laat struikel nie. Maar wie sy broer haat, is in die duisternis en lewe in die duisternis en weet nie waar hy gaan uitkom nie, omdat die duisternis hom blind gemaak het. (1 Joh. 2:7-11)

Paulus bou hierop voort:

"Die liefde doen die naaste geen kwaad aan nie. Daarom is die liefde die volle uitvoering van die wet." (Rom. 13:10).

Liefde is God-geïnspireerd en het die medemens sowel as die hele skepping in die oog. Die Christen kan dus sy morele besluite, keuses en dade kontroleer deur telkens die vraag te vra: Is dit ooreenkomstig die gebod van die liefde?

Dit is teen hierdie agtergrond dat die individu besluite neem en keuses uitoefen. Trevor Shannon gee toe dat dit selde gebeur dat 'n individu genoegsame tyd, helderheid van verstand en al die nodige bronne sal aanwend om 'n behoorlike etiese besluit te neem. Onder ideale omstandighede sal 'n Christen min of meer die volgende stappe neem om by 'n beslissende besluit uit te kom:

A Christian will pray for guidance. In doing this she or he is demonstrating a belief that God can guide the individual through the Holy Spirit, which Jesus promised the disciples would guide them into 'all the truth' (John 16:13). He or she also demonstrates the belief that God's Holy Spirit can speak to people through their consciences. No one, of course, can prove that they are right being guided by the Holy Spirit, nor that their conscience is properly informed. This qualification is an important part of Christian humility. Further, all Christians believe that the Bible is in some sense the Word of God, and that as such it is a proper source of guidance. Different Christians use and interpret the Bible in different ways. Some see it as an infallible guide. Others say that the moral teaching of the Bible must be studied in its context, and then applied to particular circumstances.

In making a decision the Christian may also look to traditional teaching on moral issues. Such teaching does not exist on all moral issues and often it is the traditional teaching of one part of the Church. For example, there is clear guidance for Roman Catholics on the question of contraception and abortion, whereas Christians of other traditions may have no precise teaching from their leaders. Once again Christians

believe that God's Holy Spirit guides them, in this case by working through the tradition of their Church as a body rather than through individuals.

(Morgan & Lawton, 1996:177)

Dit is dus duidelik dat die morele verstaan binne die Christendom, hoewel Bybels geïnspireerd, dikwels nie eenstemmig is nie. Verskille berus grootliks op bepaalde Skrifbeskouings en hermeneutiese uitgangspunte en uitkomst. Aan die een kant is daar die sogenaamde absolutiste, tradisionalistes, konserwatiewes, fundamentaliste en aan die ander kant die radikales, situasioniste, liberaliste. Die bestaan van verskillende kerke en ander Christelike organisasies is 'n bewys van diversiteit binne die Christelike geloofsomgewing. (Henrard, 2001:52-72)

4.3 HINDOEÏSME

Hindoes maak daarop aanspraak dat dit 'n lewenstyl is om 'n Hindoe te wees. 'n Mens word een gebore en daarom word daar bykans geen poging aangewend om buitestaanders in dié godsdienst in te lyf nie. Tog is enigeen welkom. Daar word dus sterk gesteun op hul oorgeërfde geloofstradisie en die gewoonte dat 'n mens van kindsbeen af daarin groei. Siende dat dit 'n natuurlike proses is, is daar nie sprake van 'n geloofsverbintenis soos by die meeste ander godsdienste die geval is nie. 'n Hindoe hou ook nooit op om een te wees nie, selfs al sou hy ophou om tradisionele klere te dra, aan hul besondere eetgewoontes te voldoen en selfs hul godsdienstige rituele en gebruike te staak. Slegs wanneer daar daadwerklik na 'n ander godsdienst soos die Christendom of Islam oorgegaan word, word jou verbintenis met die Hindoe religie opgehef.

Hierdie is na my mening 'n belangrike insig om van kennis te neem aangesien dié besondere religie baie diep gewortelde waardes het wat rigtinggewend is vir die morele oriëntasie en gevolglike praktiese lewenstyl van die deelnemers.

Anders as by ander godsdienste is daar by Hindoeïsme geen sprake van 'n sentrale gesag of dogma wat afkomstig is van 'n geestelike instansie, persoon of skriftuurlike bron nie. Die Vedas wat uit 1200 v.C. dateer is wel belangrike geskifte, maar dra min gewig aangesien verreweg die meeste Hindoes nie eens daarvan bewus is nie. Hindoes se godsbegrip is vaag en aanhangers van dié religie het ooreengekom om te verskil oor die grondbeginsels van hul geloof. Dus word hul etiese grondbeginsels gekenmerk deur oneindige pluraliteit.

Soos by alle ander religieë is Hindoeïsme gemoeid met die verhouding tussen die menslike en die geestelike. Geen onderskeid word gemaak tussen gelowiges en ongelowiges (of navolgers en nie-navolgers) nie hoewel daar groot respek bestaan vir diegene wat ver op die geestelike pad gevorder het.

Die kern uitgangspunt van dié godsdiens is dat dit hom besig hou met die wêreld as deel van die heelal en met die plek en rol van die individu in dié groter konteks. Menswees word verstaan as sigbare en onsigbare verbintenisse met die geskape werklikheid, of dit nou gode, mense, diere, plante of ander vorme van lewe of materie is. 'n Groter mag, die 'Skeppende Mag' (*Creative Force*) word deur die meeste aanhangers erken.

Vanuit 'n etiese oogpunt is hierdie verbintenisse (*interlinkedness*) waarin almal, bewustelik óf onbewustelik betrokke is, die dringende motief om 'n positiewe gees en gesindheid ten opsigte van die welwese van alles en almal te verseker. Dit versterk die konsep dat alle aktiwiteite konsekwensies het (*karma*) en dat alle materie, lewend en nie-lewend, deel van die werklikheid uitmaak. Dit vorm die onderbou van die konseptualisering van menswees en gevolglike verantwoordelike gedrag.

Antieke Hindoe denke sentreer rondom die idee van harmonie en orde (*rita*) waarin natuurlike ritmes soos die opkoms en ondergaan van die son, kom en gaan

van seisoene, die sikliese gedrag van die maan en so meer die persepsie van 'n onsigbare kreatiewe mag laat tuiskom. Die handhawing van kosmiese balans word as gevolg van dié harmonieuse gegewe, die belangrikste menslike doelwit. By wyse van talle rituele, word daar uiting aan hierdie lewenskonsepte gegee.

Dit is egter van wesenlike belang om kennis te neem van die mees sentrale Hindoe konsep, naamlik regverdigheid (*dharma*) wat die individu aanspoor om ook in alles regverdig te wees. Daar is verskillende maniere hoe 'n mens op dié pad kan loop: Jy kan besluit om 'n goeie lewe te ly, om voortdurend die regte besluite te neem en om teen die bose te stry. 'n Alternatiewe pad is dié van geestelike dissipline, die weg van kennis, of joga, of die verwerping van jou natuurlike begeertes en behoeftes.

Moksha is die hoogste gevolg van alle dinge, die leer van hoe alles uiteindelik bepaal moet word. Dit dui op die vrywording en verlossing waarin die mens dan een word met die goddelike wese.

'n Voormalige president van Indië, mnr. Radakrishnan het op 'n vraag oor wat Hindoeïsme behels, soos volg geantwoord:

"Dit is veel meer 'n uitdrukking van ons kultuur as van ons geloof, dit het veel meer te make met hoe ons leef as met wat ons glo."

4.4 ISLAM

Islam is al deur verskeie kundiges beskryf as 'n uitsonderlike lewenswyse (*way of life*). Ten grondslag van hul religieuse ervaring is God (*Allah*), die Skepper (*khaliq*), Onderhouer (*rassāq*), en Almagtige (*mālik*). Islam is dus 'n monoteïstiese godsdienst. 'n Lewe van toewyding aan Allah beteken om 'n getuie (*shahāda*) vir hom te wees, sy wil te aanvaar, sy dienskneg (*'abd*) en vertroueling (*khālifa*) te wees. Laasgenoemde impliseer 'n besondere verantwoordelikheid ten opsigte van die totale geskape werklikheid en dit vorm die prinsipe van die Moslem se lewens-

en wêreldbeskouing. Mashug ibn Ally vergelyk dit metafories met 'n heer wat sy landgoed aan die sorg van sy vertroueling oorlaat. Vier voorwaardes geld: die eiendom bly die besitting van die landheer; die landgoed word bestuur volgens die voorwaardes van die eienaar; die bestuurder voer sy gesag oor die landgoed uit volgens die magte aan hom toevertrou ; die bestuurder dwing die wil van die eienaar af en nie sy eie nie. Dit het tot gevolg dat die vertroueling enersyds die blaam sal dra wanneer daar nie aan die eienaar se verwagtinge voldoen word nie en andersyds beloning van hom sal ontvang indien hy suksesvol is in sy taak. (Morgan & Lawton, 1996:220)

Islam etiek is 'n saak is van verantwoordelikheid aan die een God, genaamd Allah. Dit geld vir die individu sowel as die groep.

Die bron waaruit Moslems kennis oor God en leiding ten opsigte van menslike gedrag put, is die Qur'ān. Dié boek dra goddelike gesag en is die direkte openbaring van sy wil oor alles op aarde asook vir die hiernamaals. Dit gee aandag aan al die geloofsaangeleenthede wat strek oor tyd en ewigheid; die enigheid van God (*tawīd*), apokaliptiek (*wahī*), profesie (*risāla*), geloof in lewensvorme buite ons begrip (*gayb*) en lewe na die dood (*'akhira*). Dit omvat ook die fundamentele etiese institusie van die religieuse lewe: aanbidding (*'ibāda*), die vas (*saum*), barmhartigheid (*zakat*), en die pelgrimstog (*hajj*). Verder bring dit universele religieuse norme en waardes aan die lig: geloof (*imān*), die bewussyn oor God (*taqwa*), geregtigheid (*'adl*), erns oor die lewe (*ikhlas*), vertrouwe in God (*tawakkul*), wysheid (*hikma*), genade en meegevoel (*rahma*), hoop (*shajā'a*), boetvaardigheid (*rahma*), moed (*rajā*), vrees (*khawf*) en geduld (*sabr*).

Die Qur'ān maak gebruik van literatuurvorme soos allegorie en geskiedskrywing om Moslems te inspireer en te motiveer tot 'n rein morele lewe. Wanneer ondeugde geduld word, gee dit aanleiding tot boosheid (*munkarāt*); wanneer waardes bevorder word, bring dit goedheid (*marúfāt*) mee. Die Qur'ān is nie beperk tot 'n stel reëls ten opsigte van goed en kwaad nie, maar lê eerder 'n

skema neer waarvolgens die goeie oorwin en die kwaad nie toegelaat word om menslike lewe te skaad nie.

Dit is hierdie morele verantwoordelikheid om te ywer vir die soewereiniteit van God, die nastreef van dit wat goed en reg is, die handhawing van balans en orde wat die etiese goddelike wil vir die mense impliseer. Die ganse mensdom is die objek van morele handeling en die heelal is die domein waar God se norme geld. Ewe belangrik is die toerekenbaarheid van die mens ten opsigte van God tydens die laaste oordeel waar die mens voor God verantwoording sal moet doen vir sy dade. Dít is die werklike motivering agter die morele oriëntasie van Islam.

Oor outoriteit verwoord Ibn Ally sy siening soos volg:

“Islam is not a faith of isolation or a faith which encourages monasticism. Its moral order demands an ethical system of the divine trust at the individual level; it also demands that this task be fulfilled with the assistance and co-operation of other human beings. This involvement with other human beings is what is meant by *ummatism* (community).” (Morgan & Lawton, 1996:222)

Moslem gemeenskappe is nie geslote vir die menings en insette van ander geloofsoortuigings of sekulêre instellings wanneer dit kom by gemeenskaplike etiese sake nie. Wat egter van belang is, is die feit dat geregtigheid en die welsyn van almal nagestreef moet word. Omdat dit ’n morele doel is, kan dit net op grond van morele vryheid bereik word. Islam skryf voor dat mense onderrig en ingeskakel word om saam met ander (*ummah*) God se wil te doen in ooreenstemming met die leringe van die Qur’ān. Die *ummah* is nie gelyk aan die plaaslike bevolking of eendersdenkendes nie, maar sluit die globale mensdom van die ganse skepping in. Tog is goeie en besliste leierskap (*‘imām*) van groot belang. Hierdie posisie kan deur enigiemand wat deur die *ummah* daartoe verkies word, beklee word. *Qadi* is persone uit die samelewing wat in die wet van Islam geskool is en verantwoordelik is vir die regspraak ten opsigte van sake wat hulle van

belang sou ag wat die welwese van die gemeenskap in die oog het. Dié liggaam is as't ware die toetssteen vir geregtigheid op grond van die leringe in die Qur'ān. Hoewel die Islam geloof op voorskrifte en wette gegrond is, sluit dit die algemene lewenswaarde van goeie gesindheid en gedrag in.

4.5 JUDAÏSME

Om 'n Jood te wees beteken om tot 'n bepaalde etniese groep te behoort, naamlik die Joodse volk.

Die Joodse religieuse tradisie vind sy oorsprong in die *Torah*, die eerste vyf boeke van die Ou Testament wat deurspek is met reëls en gebooe. Hierdie lewensordeninge lê ingebed in die geskiedenisvertellings van die ontstaan en vroeë bestaan van die Joodse volk. Die *Torah* dien as raamwerk van die hele Joodse morele oriëntasie wat in besonderhede deur die *Talmud* uitgewerk word. Laasgenoemde is 'n ensiklopedie in sestien volumes wat die denke en leringe van meer as duisend rabbi's oor duisend jaar bevat. Dié argumentasie hanteer die wyse waarop Joodse gemeenskappe en individue veronderstel is om aan die *mizvot* in die Torah te voldoen. (Die woord *mizvah* is moeilik om na sy eintlike bedoeling te vertaal, maar behels min of meer die Joodse integriteit ten opsigte van gesindheid, strewe en dade voor die aangesig van God.) Elke *mizvah* word beskou as 'n koersaanduiding of opdrag van God, dus is die wyse van die uitvoering daarvan van wesenlike belang. Die enigste normatiewe openbaring van God self en sy wil vir die mense is die *Torah*. Geen individu of liggaam hou enige outoritêre gesag nie. Die hoofrabbi, ander rabbi's en leiers uit die gemeenskap het wel magte ten opsigte van die bestuur en organisering van dag-vir-dag-aktiwiteite en dit vind uitvoering volgens demokratiese keuses en besluite. Figure uit die vroeë Bybelse verhale word as rolmodelle nagestreef, byvoorbeeld Abraham ten opsigte van gasvryheid en Moses ten opsigte van nederigheid en gehoorsaamheid.

Hierdie en ander Bybelse (Ou Testamentiese) tradisies lê diep in die hart van Judaïsme en vorm die basis van 'n unieke religieuse identiteit wat alle Jode regoor die wêreld met mekaar deel. Die eskatologiese droom van 'n terugkeer na die godstad is vir almal dié religieuse en politieke ideaal en strewe. Judaïsme aanvaar dat mense van mekaar verskil ten opsigte van etnisiteit, ras, voorkoms, geslagtelikheid, vermoëns, lewenservarings en so meer. Dit is elke individu se verantwoordelikheid om mensgemaakte verskille te oorkom en selfs daarmee weg te doen. Daar is egter ook begrip en erkenning vir die God-gewilde verskille en dit val saam met God se bedoeling vir die wêreld en menslike naasbestaan. Dit beteken nie dat een persoon of groep oor ander sal heers of ander as minderwaardig sal ag nie. Om simbolies daaraan uitdrukking te gee, glo die Jode dat God met die skepping van Adam, grond uit al vier windrigtings gebruik het om hom mee te vorm. Op grond van hierdie argument is daar respek vir ander, alhoewel Jode hulleself steeds as die uitverkore volk van God beleef.

Redding setel nie in die eerste plek in hul besondere posisie nie, maar in hul gehoorsaamheid aan God. Daarom word die ruimte gelaat dat nie-Jode ook daarin kan deel solank hulle aan die wettiese eise van gehoorsaamheid voldoen.

Goed en kwaad (eties reg en eties verkeerd) word met die koms van die dag van afrekening op die spits gedryf. Die basiese norm bly die Tien Gebooie wat God se eis vir sy volk impliseer. Dit spel nie net sy rol as Oppergesag uit nie maar ook sy regverdigheid, barmhartigheid en liefde sowel as sy reëling ten opsigte van menslike naasbestaan (Carmody & Carmody, 1988:39).

4.6 TRADISIONELE AFRIKA GODSDIENS

Daar bestaan nie baie gepubliseerde bronne oor die studie in die Tradisionele Afrika Godsdienste nie. Publikasies van dr. Nokuzola Mndende van die *Icamagu Institute* in Kaapstad werp egter genoegsame lig op hierdie unieke godsdienste wat in werklikheid as veel meer as 'n godsdienst beskou kan word. (Mndende, 2006:2)

Om religie in Afrika te verstaan, moet ons eerstens die mens van Afrika, sy denke, waardes en sisteme leer ken. Hy is 'n natuurmens wat naby die aarde en vanuit die aarde leef. Sosiale sisteme is ingewikkeld, maar heg en intiem. Die lewenspas is stadig omdat dit nie tegnologies gedrewe is nie. Mense is meer mens- as taakgeoriënteer. Herkoms en verlede is belangrik. Omdat Afrika mense uit die natuur leef, is hul fokus op 'vandag', want dit gaan grootliks om daaglikse oorlewing. Die toekoms is vreemd en daar kan in elk geval nie veel aan toekomstige omstandighede gedoen word nie. Mōre sal vir homself sorg, word geglo. Die kalender van dié mense word nie opgemaak uit datums nie, maar uit gebeure. Etniese verhale word van geslag tot geslag oorvertel en daar is duidelike rangordes.

Wat sy denkraamwerk betref, is die tradisionele Afrika mens rasioneel, maar onwetenskaplik (volgens Westerse denke) en onkrities. Sy voorstelling is misties. As hy byvoorbeeld sy skaduwee sien, is dit vir hom sy siel, want dit is sy medeganger. Die volgende vier verskille tussen Westerse en tradisionele Afrika-denke staan uit:

- Die tradisionele denke is holisties en beleef alle dinge as deel van mekaar en onder die invloed van mekaar. Westerse denke is analities en groepeer dinge in logiese kategorieë.
- Tradisionele volke het 'n kollektiewe mentaliteit en dink en besluit saam oor dinge. Sake soos eiendomsreg en verantwoordelikhede word hierdeur beïnvloed. Westerse mense is meer individualisties en stel persoonlike vryheid en denke hoog op prys.
- Tradisionele mense het 'n magies-mitiese ingesteldheid teenoor die meer logies-analitiese denkwyse van die Westerling.
- Afrika tradisionalistes dink meer konkreet teenoor die abstrakte begripwêreld van hul Westerse kollegas.

(Giddy, in Du Toit, 2006:85)

Afrika het ongetwyfeld 'n filosofie van sy eie.

Om die ontstaansgeskiedenis van hierdie godsdienstige beweging na te vors is uiters moeilik aangesien bykans geen skriftelike bronne daaroor beskikbaar is nie. Dié groep godsdienste is verwant aan mekaar en het vanuit die Afrika bodem oor eeue ontwikkel. Omdat die Afrika bevolking tradisioneel 'n besondere aardse en relatief eenvoudige bestaanswyse voer, is hul gemeenskaplike waarde- en lewensisteme die bron waaruit hul religieuse denke en belewenisse spruit.

Hoewel bitter min van dié tale 'n woord vir *godsdienste* het, is dit 'n deurslaggewende faktor in hul daaglikse lewens.

Dat die mens deur God as *homo religionis* geskape is, word by die Afrika godsdienste duidelik gesien. Ten opsigte van Westerse denke is hierdie mense klaarblyklik baie primitief, maar tog geestelik-godsdienstig op 'n hoë vlak.

Omdat Afrika ten spyte van kolonialisasie 'n relatief ongestoorde geskiedenis het, is die godsdienstebeoefening nooit werklik bedreig nie. Veral omdat dit so vreemd is aan die Westerse denke, was dit 'n terrein wat deur min buitestaanders betree is en in elk geval is inmenging van buite nie deur die Afrika leiers toegelaat nie.

Daar bestaan ongeveer 1000 verskillende stamme of kleiner volkseenhede in Afrika. Daarom is dit vanselfsprekend dat hoewel daar van homogene wêreld- en geloofsdenke sprake is, daar ook bepaalde verskille bestaan. Dit is nou maar eie aan die mens om ongeag sy gemene goed, homself in kleiner groepe met eie inhoude te organiseer.

Afrika godsdienste se ontstaan spruit uit 'n spontane ontwikkelingsproses en daar staan niemand aan die begin daarvan nie. Geloofsinhoude word bykans almal

teruggevoer na die natuur waaruit die mense leef. Natuurverskynsels is belangrik en van daaruit het 'n godsdienst op evolusionistiese wyse ontwikkel. Bronne bestaan grootliks uit oorgelewerde mondelinge tradisies en vertellings. Geloofsinhoude leef in die harte en talle rituele van die mense. Taal, kultuur, tradisies en geloof vorm 'n eenheid en daarom bestaan dit op 'n natuurlike wyse voort.

Die gedagte aangaande 'n god is universeel onder Afrika se mense. Verder is daar duidelik sprake van 'n monoteïsme waarin dié god ewig, alwetend, weldoend, moreel, almagtig en kreatief is en ook in die mense se behoeftes voorsien.

In Afrika is God nie 'n saak van verbeelding nie; Hy is 'n werklikheid. Die name wat Hy genoem word, bewys dit: *Umvelingqangi* - die beginner, *nNkulunkulu* - die groot-groot een, *UmDali* - die skepper, *Simakade* - die een wat lankal staan, *Uyise* - beskermmer, *uBbaba* - ons vader. Gemeenskappe soos die Owambo en die suidelike Nuba sien God as *moeder*.

Byna alle Afrika volke assosieer God met *lug, hemelruim, krag en mag*. Toe die eerste Christen-sendelinge onder dié mense begin werk het, het hulle nie nodig gehad om 'n godsbesef te vestig nie, want dit was reeds daar en baie sterk.

Wat God se morele hoedanighede betref, is Hy *genadig*, vertroostend, reddend en goed. Sommige sien dit in sy afweer van rampe, droogtes en pessiëktes. Negatiewe ervarings word nie aan sy toedoen toegeskryf nie, maar aan die bose.

Wat die direkte toenadering tot God betref, bestaan daar ook nie by die mense van Afrika 'n probleem nie. Hy word deur gebede en liedere aanbid en daar word ook aan Hom offerandes gebring. Laasgenoemde praktyk is veral in tye van krisis van belang.

Die plek van aanbidding kan enige plek wees. God word met planttyd in die land aanbid. In Wes-Afrika tref ons egter sogenaamde heilige plekke aan. Dit is gewoonlik tempels, altare, grotte, berge, riviere, rotse, damme ensovoorts.

God het nie net geskape nie, maar voorsien ook. Hy seën, stuur reën, voorsien oeste, kinders, gesondheid en genees, red en help.

God word dikwels geassosieer met die hemelruim. In sommige gemeenskappe word Hy gesien as die son of die maan. Die sterre kan sy oë wees. Weerlig is sy vergeldingswapen. Soms word Hy ervaar in die wind en Hy is op 'n besondere wyse op hoë berge. Die heelal is vir die Afrika mens 'n godsdienstige plek met God en die bonatuurlike magte daarin teenwoordig.

Daar word min oor God se liefde en genade gepraat, maar meer oor sy krag en teenwoordigheid.

Wes-Afrika het anders as ander dele, 'n hele pantheon wat herinner aan die Griekse godedom. Daar is egter een hoofgod met die ander as ondergeskiktes. Onder die Yoruba word daar 1700 verskillende gode aangetref. Die god, *Orisnana* wat die seun van opperwese, *Olodumaré* is, word soms aan Jesus gelyk gestel. Die Zoeloes het 'n koningin van die hemel, genaamd *Nomkhumbulwana*, die godin van vrugbaarheid. Die bykomende gode het mindere outoriteit en is altyd ondergeskik aan die hoofgod.

Afgesien van die gode is daar miljarde geeste. Gode is die geestelike wesens met 'n hoë status terwyl die geeste van 'n laer rang is. Hulle manifesteer hul teenwoordigheid en handeling deur natuurverskynsels en moenie verwar word met voorouergeeste of beskermingsgeeste nie. Hulle is onbeliggaamde wesens wat klein of groot kan wees en wat die meeste van die tyd in bome, by rotse, riviere, woude of berge woon. Daarom word daar by hierdie plekke geoffer.

Die geeste is gewoonlik naamloos en kan in diere, voëls of slange ingaan om vernietiging te bewerk en mense te molesteer. Dit kan selfs gebeur, glo die mense, dat die bose geeste in die baarmoeder van 'n vrou kan ingaan en dan gebore kan word om leed te veroorsaak. Bose geeste is dwarsdeur Afrika 'n wesenlike probleem waarmee mense gedurigdeur worstel.

Towery en towenaars is nog 'n realiteit by die swartman. Bose geeste word ingespan om wraak te neem en mense geestelik, liggaamlik en verstandelik te benadeel. In die Zoeloe gemeenskap word *sangomas* teen towenaars ingespan om hulle kragteloos te maak. Hy moet vasstel waar die towenaar se gif gebêre is en hy verskaf medisyne tesame met sy eie rituele om die toordery teen te werk.

Daar moet tussen drie soorte geeste onderskei word:

Voorouergeeste;

Vreemde geeste' en

Wraaknemende geeste.

Vreemde geeste is dié wat van ver kom soos die geeste van die witman of ander volke en beskik oor sekere vermoëns. Die medisyneman moet die geeste gebruik tot voordeel van die mense. Hierdie geeste is altyd ondergeskik aan die voorvadergeeste.

Wraaknemende geeste is dié van persone wat tydens hul lewens leed aangedoen is en na hul dood terugkeer om wraak te neem.

Afgesien van die towenaars kan enige persoon soos 'n priester, sangoma of siener deur sterk wilskrag psigologiese mag op persone uitoefen en daardeur seën of vervloek.

In Afrika is daar geen einde aan geeste nie. 'n Mens kan met hulle onderhandel of hulle kan gekontroleer word deur magie. Maar hulle word nietemin gevrees. Geloof in geeste word *animisme* genoem.

Voorvadergeeste dien as skakel tussen die Opperwese en mense. Zoeloes glo dat die mens se skaduwee uiteindelik sy voorvadergees word. Hierdie geeste word met groot respek bejeën en word tot om en by die vyfde geslag erken en onthou, afhangende van die persoon se status tydens sy lewe.

Voorouergeeste verskyn in drome en visioene en gewoonlik aan die ouer lede van die familie. Hulle vra uit na familiesake en waarsku diegene wat afdwaal. Hulle is beskermhere van inisiasieseremonies, tradisies en kultuur.

'n Voorvadergees leef voort solank daar nog iemand leef wat hom ken. Daarna verdwyn hy in die groter geesteswêreld en in die vergetelheid. Hoe meer prominente persoon jy tydens jou lewe was, hoe langer gaan jy na jou dood onthou word en hoe langer gaan jy dus as voorvadergees 'leef'.

Al het voorvadergeeste volop om van te leef, verwag hulle offerandes van hul nasate.

Die hele psigiese wêreld van die swartman is gevul met geloof in mistieke krag. Dié mistieke krag setel in dokters, priesters en ander leiersfigure sowel as objekte, woorde, gebare en sosiale status soos ouderdom. Mistieke krag word aangewend om te seën of te vervloek. Dit kan dus positief of negatief aangewend word.

Magie is 'n werklikheid onder die mense van Afrika en boesem vrees in aan die een kant en bewerk heil aan die ander kant. Daar is 'goeie' magie wat gebruik word om siekes te genees, reën te maak, die bose af te weer en toordery teen te werk. Dit word in vele vorms aangetref soos deur gelukbringers, amulette, bande om die gewigte soos leeu- en tiervel, lappe, vere, figure, insnyding in die vel en so meer. Huise, families, landerye, vee en besittings word daardeur beskerm.

Ongeveer 85% inwoners in 'n stad soos Soweto glo daarin. Rituele is belangrik in die funksionering van magie.

'Slegte' magie is min of meer dieselfde as toordery en het te doen met afguns, jaloesie agterdog en haat. Deur die hare, naels en ander dele en produkte van die liggaam met naalde te steek, kan die persoon leed aangedoen word. Artikels wat by die hek of deur begrawe word, kan dieselfde gevolge teweeg bring.

Medisynemanne/-vroue of *sangomas* soos hulle ook bekend is, beklee 'n besondere plek in die samelewing. Oor die algemeen is hulle eerbare persone wat hul roeping van voorvadergeeste ontvang. Hulle is nie *toordokters* soos daar dikwels verkeerdelik na hulle verwys word nie. Hul opleiding ontvang hulle van leermeesters en sluit kennis in oor die mediese waarde van plante, vrugte, grassoorte, wortels, en ander objekte. Hulle leer ook van verskillende siektes, die oorsake daarvan en die behandelings daarvoor.

Sangomas het te doen met genesing van siektes, die versorging van mense en hantering van rampe en traumas. Benewens natuurmiddels vind die geesteswêreld en magie ook 'n plek in die praktyke van sangomas. Rituele en rites is belangrik in behandelingsprosesse.

Die medisyneman is dokter, pastor, psigiater, raadgewer en helper in een. Selfs hoogs opgeleide professionele persone staan en val by die behandeling en rol van die sangoma.

Mediums en waarsêers speel 'n belangrike rol. Eersgenoemde is meestal vroue en laasgenoemde meestal mans en val in die kategorie van sangomas. Hulle konsentreer op die skakeling met voorouergeeste en ander geeste. Tydens hul opleiding van 3 tot 7 jaar gaan hulle deur 'n proses van dood en opstanding. Hulle verloor hul persoonlikheid en kry 'n nuwe wat toegewy word aan bonatuurlike magte. Hulle dien die gemeenskap deur kontak met die bonatuurlike.

Reënmakers het ook bonatuurlike krag en is middelaars tussen God en mens. Omdat reën in Afrika so belangrik is, het hulle 'n besondere plek in die samelewing. Magie speel hier 'n belangrike rol.

Die priestertradisie is die sterkste in Wes-Afrika. Terwyl die koning die politieke simbool van God se teenwoordigheid is, is die priester die godsdienstige een. Hy figureer prominent in rituele soos by inisiasie en offerhandelinge.

Behalwe die huidige, speel gestorwe konings steeds 'n beduidende rol in die samelewing. Wanneer 'n Zoeloe koning sterf, sê hulle hy 'broei'. In sommige gevalle word vroue, slawe en besittings saam met die gestorwe koning begrawe.

Skriftelike bronne gaan egte mank aan inligting wat seremonies en feeste betref.

5. INVLOED OP DIE TRADISIONELE AFRIKA GODSDIENS

Godsdienste soos die *Islam*, *Christendom* en ander het Afrika binnegekom en uit die aard van die saak 'n invloed uitgeoefen. Omdat die Afrika mens 'n groot geestelike openbaar, het ander godsdienste 'n gunstige invalspoort gevind om eie geestelike waardes en inhoude te vestig.

Bogenoemde godsdienste het tot 'n groot mate in Afrika tuisgekom, maar eie tradisionele geloofsinhoude speel steeds 'n belangrike rol.

Die Christendom byvoorbeeld, vind aanklank by die monoteïstiese godsbeskouing, maar kan nie die rol van voorvadergeeste deurbreek of magie besweer nie.

Persoonlike verlossing deur Jesus Christus alleen is minder aanvaarbaar a.g.v. die offerkultus en sterk kommunale geloofsbeleving.

Omdat Afrika in 'n groot mate oorspoel is deur ander gelowe en ook die aggressiwiteit en effektiwiteit waarmee dit gedryf is, het verwarring laat ontstaan wat in sommige gevalle in sinkretisme ontaard het. Daarom word dit al hoe moeiliker om 'n tipies inheemse Afrika godsdiens of godsdienste te onderskei.

Die wyse waarop onafhanklike swart kerke poog om die Christendom met die tradisionele te versoen, illustreer vir ons die worsteling in Afrika om 'n Christendom met 'n eie Afrika identiteit te ontwikkel. Hier volg 'n paar voorbeelde: In die liturgie word ruimskoots gebruik gemaak van warmte, empatie en gevoelsbelewing. Danse en ritmiese bewegings speel 'n belangrike rol. Gebed word deur almal hardop en gesamentlik gedoen en die sang sluit aan by tradisionele melodieë.

Die regeringsvorm van die kerke is dikwels hiërargies van aard en sluit aan by die stamkultuur. Die kerkleier neem die rol van opperhoof oor en ampsdraers is onderhoofde.

Genesingspraktyke is tradisioneel en holisties met ingrypings deur genesers, voorvadergeeste en magie.

Die sosiale aspek van godsdienste word in kerke beklemtoon. Onderlinge sorg in tye van werkloosheid, armoede, siekte, dood en so meer staan voorop. Dit op sigself verklaar die snelle tempo waarteen huiskerkies in stedelike gebiede groei.

Onafhanklike kerke maak ook ruimskoots gebruik van *tradisionele simbole* waaraan daar soms nuwe inhoudes gegee word. Die sirkel word gebruik as simbool van heelheid; wapperende vlage dié van die beweging van geeste; kleure as dié van vrugbaarheid en reinheid en die staf is die simbool van mag.

Vandag is daar in Suidelike Afrika ongeveer 9000 onafhanklike Christelike bewegings en kerke waarvan ongeveer 3500 in Suid-Afrika. 26,3% (10 668 742) van die plaaslike bevolking behoort tot hierdie groep kerke. Onder hulle tref ons die volgende aan:

Zion Christian Church, St Engenes Zion Christian Church, Bandla Lama Nazaretha, African Apostolic Churches, African Independent Church en ander klein groepe.

6. VERSKILLENDE KULTUURGROEPE

Ten einde kulturele diversiteit te beskryf, word daar enkele algemene opmerkings gemaak:

Nasionaliteit, etnisiteit, demografie en taal vorm die belangrikste grondslag waarvolgens kultuurgroepe ontstaan en voortbestaan. Die Britse Eilande wat ook die Verenigde Koninkryk genoem word, bestaan byvoorbeeld uit Engeland, Skotland, Ierland en Wallis. Benewens hierdie diversiteit bestaan daar historiese en linguïstiese verskille tussen hierdie groepe. Elke groep beskik oor eie kulturele kosbaarhede wat van daardie groep 'n unieke sosiale sisteem maak. Vroeër, toe kommunikasiemiddele nog nie op die gevorderde vlak soos tans was nie, was hierdie groepe meer geïsoleerd en homogeen van aard.

Wat kulturele diversiteit betref, bestaan daar 'n ryke verskeidenheid binne elke afsonderlike bevolkingsgroep. Dit kan onder andere op grond van taalverskille benader word. Die Suid-Afrikaanse Grondwet onderskei elf amptelike landstale, teweete Sesotho sa Leboa, Sesotho, Setswana, siSwati, Tshivenda, Xitsonga, Afrikaans, English, isiNdebele, isiXhosa en isiZulu. Die Pan-Suid-Afrikaanse Taalraad het ten doel om benewens bogenoemde tale ook nog ander soos die Khoi-, Nama- en Santale sowel as gebaretaal, Duits, Grieks, Goedjarati, Hindi, Portugees, Tamil, Teloegoe, Oerdoe, Arabies, Hebreeus, Sanskrit en ander tale wat vir godsdienstdoeleindes gebruik word, te bevorder.

Almal wat dieselfde taal besig, beskou hulleself ook nie noodwendig as deel van 'n bepaalde kultuurgroep nie. Herkoms speel hierin 'n bepalende rol. In die Engelssprekende gemeenskap is daar byvoorbeeld individue van Skotse afkoms,

maar ook van so ver as die Verenigde State van Amerika. Uit die verkillende swart bevolkingsgroepe is daar individue wat Engels as huistaal besig. Politiek speel ook 'n beduidende rol. Nie alle Afrikaners is gemaklik met die aspirasies van die sogenaamde Boeremag nie. Nie alle Xhosas is lede van die regerende party, die ANC nie. In die swart gemeenskappe het die verskeidenheid van stamme sekere kulturele implikasies. Wat by een stam 'n belangrike gebruik is, is nie noodwendig by die ander stam so nie. Mense in die platteland leef anders as mense in die stad met waardes wat ten opsigte van sekere aangeleenthede van mekaar verskil en ten opsigte van ander weer nie verskil nie. Kulturele afbakening is dus allermens skerp.

7. DIE ERVARING VAN GODSDIENSTIGE EN KULTURELE DIVERSITEIT

Die benadering waarvoor gekies word ten opsigte van die ervaring van godsdienstige diversiteit is van die uiterste belang. Aan die een kant kan 'n mens opgaan in eksklusivisme. Dit beteken dat alle godsdienste wat anders as jou eie is, in alle opsigte taboe is. Dit vorm in die meeste gevalle die motief vir 'n bepaalde godsdienstige tradisie se missionêre gerigtheid of andersins weerstand teen uitsluiting van ander godsdienstige tradisies. Vir baie lank was dit die algemene siening vanuit die meeste godsdienstige tradisies.

Die een-en-twintigste eeu begin egter met 'n groter openheid. Die ingesteldheid is eerder dat die ander groot godsdienstige tradisies in hul pluraliteit en diversiteit nie noodwendig 'n bedreiging inhou nie. Dit is eerder 'n geleentheid om die realiteit daarvan te erken en die positiewe waarde daarvan te ontgin ter wille van die samelewing waarin hulle funksioneer. Ons is reeds daarvan bewus dat al die groot godsdienstige bewegings oor fasette van lewenswaardes en norme beskik wat tot voordeel van die breër gemeenskap aangewend kan word. Om hierdie gemeenskaplikhede te identifiseer en byeen te bring, is 'n enorme uitdaging. 'n Mens word tog binne 'n bepaalde religieuse tradisie gebore en het daarin

opgegroeï, hetsy Boeddhis, Christen, Hindoe, Judaïs, Moslem of een van talle ander. Enersyds is daar bepaalde ooreenkomste wat veral etiese waardes betref, maar andersyds ook verskille. Elke godsdiens het benewens gemeensaamhede met ander unieke oortuigings van sy eie. Selfs al is die grondliggende teologiese uitgangspunt 'n soteriologiese een, dié van redding, bevryding of transformasie, word dit in die meeste gevalle op totaal verskillende maniere bekom en beleef. Dit geld ook vir etiese aangeleenthede.

The religions each speak of their different ways of the wrong or distorted or deluded character of present human existence in its ordinary unchanged condition. It is a 'fallen' life, lived in disobedience to God, or it is caught in the illusion of maya, or it is pervaded throughout by dukkha. But they also proclaim, as the basis of their gospel, that the Divine, the Real, the Ultimate with which our present existence is out of joint, is good, or gracious, or otherwise to be sought or responded to: the ultimate real is also the ultimate valuable. It is a limitlessly loving or merciful God; or the infinite Being-Consciousness-Bliss of Brahman; or the ineffable 'further shore' or Nirvana; or Synyata, in whose emptiness of ego the world of time and change is found again as fullness of 'wondrous being.' And, completing the soteriological structure, they each offer their own way to the Real – through faith in response to divine grace, or through total submission to God; or through the spiritual discipline and maturing which leads to moksha or to Enlightenment. In each case, salvation/liberation consists in a new and limitless better quality of existence which comes about in the transition from self-centeredness to Reality-centeredness. This is an actual change, whether occurring instantaneously or gradually, and whether occurring within the period of a single human life-span or requiring many lives spread over immense periods of time.

(Hick & Askari, 1985:6)

Diverse samelewings huisves diverse kulture en godsdienste. Gevolglik kom handhawers en volgelinge van bepaalde godsdienstige en kulturele oortuigings met dié van ander in aanraking. In 'n Suid-Afrikaanse konteks het dit oor die afgelope vyftien jaar merkwaardig toegeneem aangesien woon- en werkplekke sedert die aftakeling van apartheid baie nader aan mekaar beweeg het en so ook die mense. Daar bestaan na my mening nou 'n groter bewussyn ten opsigte van diversiteit en 'n meer geredelike beleving van kulturele en godsdienstige pluraliteit. Tog is dit van groot noodsaak dat leiers en meningvormers die wins hiervan sal verstaan en vanuit hul bepaalde invloedsfere momentum hieraan sal verleen.

8. SAMEVATTING

Hierdie hoofstuk fokus op die interessante verskynsel van diversiteit wat in alle lewensvorme en menslike sosiale sisteme aangetref word. Alhoewel afsonderlike kategorieë aangedui kan word, is die verskynsel van diversiteit só kompleks en omvattend dat geen groepering of indeling omvattend genoeg is om dié verskynsel te kan omskryf nie. Tog is dit belangrik om deeglik daarvan kennis te neem en dit in die algemeen in ag te neem. Dit bring mens eventueel by 'n beter verstaan van die werklikheid uit.

Dit is as insiggewend beskou om 'n redelike oorsig oor die historiese verloop van die geskiedenis te gee. Dit is egter gedoen om die diversiteit van verskillende bevolkingsgroepe te verreken. Die verskillende godsdienste is ook kortliks bespreek met besondere verwysing na die morele inhoud van elkeen soos wat dit funksioneer. Sonder om in fynere detail verstrengel te raak, is daar aandag gegee aan die voorkoms van diverse kultuurgroepe. Laastens is opmerkings gemaak oor die beleving van diversiteit op godsdienstige en kulturele gebied. Die uitdaging vir die Suid-Afrikaanse sameleving is om diversiteit ten opsigte van godsdiens en

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

kultuur sodanig te benut en te bestuur ten einde 'n ryker en ryper samelewing te laat ontwikkel.